

Edita:

Ajuntament de Terrassa
Promoció de la Dona

Autoria:

*Montse Escudé i Comerma
Josep Palau i Orta*

ceht

CENTRE D'ESTUDIS HISTÒRICS DE TERRASSA

IGNÀSIA MIROSA i BOHIGAS. Un camí de la por a la solidaritat

D.L.: B-26.712/2006

IGNÀSIA MIROSA i BOHIGAS

Un camí de la por a la solidaritat

IGNÀSIA MIROSA i BOHIGAS

Autoria:

Montse ESCUDÉ i COMERMA

Josep PALAU i ORTA

Presentar-vos la història de vida de la Ignàsia Mirosa ens omple d'emoció i satisfacció, ja que creiem que, modestament, contribuïm amb la seva publicació a desvetllar la història d'una dona de la nostra ciutat que és testimoni de la lluita per la llibertat, la justícia i la democràcia que van viure moltes dones durant uns anys molt cruels i complexos com van ser els de la Guerra Civil, la postguerra i la dictadura al nostre país.

Hem volgut trencar un silenci que encara existeix, al voltant de tota una generació de dones que patiren persecucions, humiliacions, intimidacions i la repressió, així com visualitzar-ne les experiències i vivències, sovint difícils i alhora tendres i plenes de solidaritat.

Endinsar-nos en la vida de la Ignàsia és fer-ho en la nostra pròpia història. Una història que durant anys ens van explicar des d'un sol punt de vista, carregada de falsedats i ambigüitats, on les dones quedaren relegades a un sol àmbit (el privat) i supeditades als pares, marits, germans... La Ignàsia s'enfrontà a aquesta realitat tot trencant barreres que la limitaven i exclouien.

Sabem que tornar a reviure aquests moments no ha estat gens fàcil, però ha estat una experiència altament enriquidora que té l'objectiu de combatre l'oblit a través de la paraula. És per aquest motiu que volem agrair-li molt sincerament l'interès i la voluntat pacient demostrada des del primer dia. També manifestar el nostre agraïment a familiars, amatsats... per la seva col·laboració i participació, així com a aquelles persones que en un principi ens animaren a emprendre aquest projecte tan necessari.

Llegir la història de la Ignàsia i conèixer el seu testimoni ens empeny i anima a continuar defensant els drets de les dones, així com els valors de la pau, la igualtat, la llibertat...

Sigui aquest llibre, doncs, una petita mostra del nostre reconeixement a totes les dones silenciades i alhora guies imprescindibles d'aquest llarg camí cap a la igualtat.

Ignàsia, moltes gràcies.

Fabiola Gil
Regidora de Promoció de la Dona
Ajuntament de Terrassa

LA TIETA IGNÀSIA

Per a molta gent la Ignàsia és tota una tieta, però no com la que canta en Joan Manuel Serrat. Sí que ha vist passar el temps, i volar els anys, però els somnis de joventut encara no l'han abandonada. No fa tant temps, corria l'any 1991, sorprenia veure la seva silueta esllanguida de setanta anys trastejant pesades capses i enormes patracols com si a penes pesessin. Prenent totes les energies del seu cos esprimatxat i lleugerament encorbat voltava amunt i avall per la Casa del Poble de Terrassa, plegant i planxant roba, cosint mitjons, jaquetes i pantalons, netejant sabates i endreçant tota mena d'articles. Els seus grans ulls no perdien passada de cap capsa ni de cap col·laborador i amb la seva simpatia feia molt més fàcil i amena la feina per tothom.

En esclatar la guerra dels Balcans, aquell mateix any 1991, molts foren els que s'esglaiaren davant de les atrocitats que dia rere dia es retransmetien gairebé en directe des dels mitjans de comunicació. Ningú entenia ben bé perquè s'estaven massacrant els iugoslaus d'una manera tan cruenta, però aquell fou un conflicte

que despertà en molts un gran sentiment de proximitat. Potser perquè mai ens acostumarem a les brutals notícies amb què ens

bombardegen els diaris i la televisió; tal vegada perquè impactava que aquella gent que havia conviscut durant tants anys, de cop i volta estiguessin lluitant a sang i foc per un tros de terra o per pertànyer a ètnies, religions i cultures diferents; o potser perquè des de la segona guerra mundial Europa no havia viscut ni presenciat cap massacre similar dins les seves fronteres. Molt possiblement el que més impressionava era que el conflicte es produís tan a prop. Sigui com sigui, molts es qüestionaven què havia passat a Iugoslàvia per arribar fins a aquell punt de violència.

Tots aquests sentiments d'indignació, de confusió, de ràbia continguda es van fer molt palesos en un grup de joves que van sentir la necessitat de mobilitzar-se, d'activar-se, de «fer alguna cosa». Calia començar a treballar, calia remoure cel i terra per apropar-se a una població civil sotmesa a una guerra de la qual era la principal víctima. No és fàcil oblidar fets com la matança de Srebreniça o el setge de Sarajevo. A Terrassa l'impacte d'aquests horrors va fer que nasqués l'ONG «Un Cop de Mà-Amics del Món». Alguns dels seus integrants eren joves que llavors estudiaven a la universitat, però també hi havia alguns membres una mica més experimentats, ja entrats al món laboral, que treien el temps i l'energia d'on fos. El cas era ajudar les víctimes d'un conflicte que amb el treball al territori van anar prenent fesomia, van agafar nom i cognoms. En alguns casos, de la cooperació, en van sorgir afinitats i amistats que avui, anys després, encara es mantenen vives, ja que aquells llaços nuats en moments difícils solen perdurar en el temps.

A «Un Cop de Mà» tothom hi tenia el seu espai, el seu paper assignat. La Ignàsia, que en alguns casos arribava a quadruplicar l'edat d'algun membre de l'ONG, n'era la presidenta. Tan activa i dinàmica, la seva edat mai fou un impediment perquè tirés de la corda de l'organització. Juntament amb en Pere Sala van fer un tàndem que va arrossegar la resta. L'efervescència de les

diverses campanyes de recollida de roba i medicaments els va tenir com a impulsors i capdavanters. Qui ho hauria dit que una senyora de més de setanta anys desbordaria amb la seva energia els joves que l'envoltaven i admiraven. No només parlava amb qui calgués per tal d'aconseguir més recursos o ajudava en les tasques de recollida, selecció i empaquetament dels materials, sinó que també difonia arreu i sensibilitzava a tothom amb qui parlava sobre els desastres del conflicte i les seves implicacions. A la fira d'ONGs de Terrassa ella era la més enèrgica de tots els voluntaris d'«Un Cop de Mà». Mai no perdia passada a apropar-se a qualsevol vianant, explicar-li a què es dedicava l'ONG i, de pas, demanar-li un donatiu; gairebé sempre aconseguia enlluernar el personal, dient-los que era "per ajudar aquella pobra gent, que tant ens va ajudar a nosaltres quan la guerra la patíem aquí", i aquesta frase no era pas fútil, perquè resumia el conjunt de la seva vida. Seixanta anys després semblava que es comencés a tancar el cercle.

L'any 1936 la Ignàsia era una noia de dinou anys tota esbelta i bonica, ben alegre i vital. En aquells moments convulsos conegué un iugoslau, un eslovè de Ljubljana que, vingut a la guerra com a brigadista internacional, acabaria per prendre-li el cor i l'ànima. Detingut durant el conflicte i empresonat en un camp de concentració de postguerra, en Herbert Fornezzi, el Herbert de la Ignàsia, acabaria robant-li molt més que un simple petó o una mirada furtiva. La Ignàsia arriscaria més que la pròpia vida per ell. Quan molts anys més tard s'iniciava la guerra dels Balcans, la fibra sensible se li activava a una Ignàsia que comptava prop de setanta-cinc anys. L'esclat d'aquell conflicte li feia reviure records profunds. La seva memòria enfonsada durant anys per la por començava a renéixer i els seus records gosaven treure el cap. Finalment, després de tant de temps de contenció i tristesa era capaç de transformar el malson i els seus temors en generosa solidaritat i en una nova raó per viure. La Ignàsia sentí la

imperiosa necessitat d'ajudar les víctimes del conflicte en tot el que estigués a la seva mà. Amb això cercava retornar la solidaritat mostrada per aquells brigadistes que havien vingut a lluitar anys enrere en una guerra que no era la seva, però que la sentien com a pròpia; una guerra que féu de Terrassa una ciutat on la gent s'amotinava per una barra de pa, on els edificis rebien nous usos, on arribaven contínuament ferits vinguts del front i on la por a la derrota o a la represàlia recorria les cases i els ànims de molta gent. Terrassa era una ciutat de rereguarda.

EL GRESOL D'UNA CATALANISTA (1916-1936)

La Ignàsia Miroso i Bohigas vingué al món en el si d'una família de classe mitjana menestral lligada de moltes generacions al món del tèxtil. Els Miroso i els Bohigas tenien lligams molt estrets amb la ciutat i uns o altres havien treballat en algun moment als telers egarencs. La Terrassa que tots ells van conèixer va ser la de les xemeneies fumejant, la dels carrers ennegrits per la sutja, la del treball a fàbrica dia sí i dia també.

Els Pares

La mare de la Ignàsia, la Mercè Bohigas i Font, havia nascut a Terrassa la nit de cap d'any de 1883.¹ Vivia a la porteria del Vapor Gran, al carrer del Portal Nou, on el seu pare havia aconseguit entrar a treballar com a porter de l'edifici. De fet, a la petita Mercè els veïns i coneguts l'anomenaven ginyosament «la portereta». Tot i aquesta vinculació familiar, la Mercè no començà a treballar al Vapor Gran, sinó de **nuadora** a la fàbrica de Cal Freixa, situada força més avall, entre els carrers del Viveret, Baldrich i la carretera de Montcada. Allí, anys després, na Mercè coneixeria un dia de pluja el seu futur marit.

El pare de la Ignàsia, en Salvador Miroso i Gibert, també terrassenc, havia nascut al carrer Topete el 15 de juliol de 1881 en

---

¹ REGISTRE CIVIL DE TERRASSA (RGCT), secció I, t. 15, f. 4. Aquesta informació es contradiu amb l'apareguda al padró de 1945. A la cèdula 6131 relativa a la família Miroso-Bohigas s'inclou el dia 10 de gener de 1883 com la seva data de naixement [ARXIU HISTÒRIC COMARCAL DE TERRASSA (AHCT), Padró de Terrassa, any 1945, districte 3r, cèdula 6131]. Considerem la del 31 de desembre de 1883 com a correcta.

el si d'un matrimoni vallesà no tan atípic, format per una dona de Terrassa i un senyor de Sabadell.² En Salvador havia estudiat a l'Escola Industrial i de ben jove, amb vint anys, entrava a treballar com a **teòric** al magatzem de Cal Freixa, situat llavors al carrer de Sant Pau. De fet, la Ignàsia encara ara recorda com després de l'escola esperava que son pare sortís de la feina al magatzem, actualment seu de la CECOT, mentre collia violes al jardí de l'edifici. Tot i treballar al carrer Sant Pau, la seva feina el feia atansar-se en moltes ocasions a la fàbrica de l'empresa, a la carretera de Montcada, per fer càlculs dels teixits. En una d'aquestes anades i vingudes en Salvador coneixeria un dia de pluja la seva futura muller.

Ambdós formaven una parella força ben avinguda –en Salvador amb la seva seriositat matemàtica i na Mercè amb la seva vehement alegria. La Ignàsia explica que els seus pares s'havien conegut un dia plujós en sortir de la feina. En Salvador s'havia atansat a la fàbrica de la carretera de Montcada i en sortir sorprenia una despreocupada Mercè arrambant el seu paraigua i emportant-se'l, perquè es pensava que era el de l'empresa. Uns anys després, el 8 de juny de 1908, passaven per la vicaria.³ Ja casats, la mare de la Ignàsia deixava la fàbrica per dedicar-se a les no menys feixugues tasques de la llar, mentre en Salvador començava a complementar el seu sou fent classes particulars a l'amo, el Sr. Freixa.

Un bon dia, tot prenent la fresca, coneixia dos joves emprenedors, els germans Mas. D'ells sorgí la iniciativa de crear

---

² RGCT, secció I, t. 12, f. 204. Aquesta informació es contradiu de nou amb l'apareguda al padró de 1945. A la mateixa cèdula 6131 s'inclou el 18 de juliol com a data de naixement d'en Salvador [АИСТ, Padró de Terrassa, any 1945, districte 3r, cèdula 6131]. Considerem la del 15 de juliol com a correcta perquè al registre civil apareixen ambdues dates, però la del 15 com a data de naixement i la del 18 com a data de registre del naixement.

³ ARXIU PARROQUIAL DEL SANT ESPERIT DE TERRASSA (APSE), Llibres de Matrimonis, t. 10, 1907 a 1911, f. 124b, r. 55.

una petita empresa i li proposaren de formar-ne part com a soci minoritari. En Salvador hi aportaria una petita part del capital i els seus coneixements tèxtils per tirar endavant la fàbrica, mentre que els germans Mas, la resta dels diners. Per bé que la Mercè s'hi oposà en un primer moment dient que preferia "un mosso gros que un petit amo", en Salvador es deixà convèncer i demanà l'acomiadament a Cal Freixa. Pocs mesos després ja tenia l'empresa organitzada i a punt per iniciar la producció. Malauradament, una greu malaltia estomacal impedí que s'hi pogués dedicar amb cor i ànima. Fou llavors quan els germans Mas decidiren com a socis majoritaris acomiadar en Salvador i retornar-li el capital aportat. Amb el pare convalescent al llit i la mare dedicada de ple a les feines domèstiques, ara tocava a la Ignàsia i als seus germans posar-se a treballar.

Afortunadament i després de dos anys de convalescència, una difícil operació permetia a en Salvador tornar a treballar. L'ajuda d'un cosí barceloní fou també crucial. Aquest havia inventat per aquella època la «Sirius», una espuma d'afaitar suposadament revolucionària, però que no en tenia cap, d'anomenada. Va ser llavors quan proposà a en Salvador de formar part de la secció comercial del producte, feina que en Salvador acceptà i que el portà a viatjar per tota la península durant els temps de la República. Aquesta situació es modificà amb l'esclat de la guerra civil i el primer franquisme. Els daltabaixos d'aquells anys tumultuosos marcarien la família.

Un cop passats aquests anys tan durs i amb les aigües més tranquil·les, els pares de la Ignàsia decidien que ja era hora de trobar una feina estable i propera. Així, quan uns veïns van fer córrer veus que es necessitaven treballadors per a una petita fàbrica que s'obria al carrer de la Rutlla, els pares de la Ignàsia començaren a moure fils. Pocs dies després, el mateix Salvador,

la mateixa Ignàsia i la seva germana entraven a treballar a la fàbrica de filatures de l'Isidre Pascual, al carrer de Pau Claris, just al costat del més famós encant social de la ciutat, Can Revifa.

Els Germans

Del matrimoni en van néixer quatre, de fills: el Marcel·lí, l'Antònia, la mateixa Ignàsia i el Manel. Tots ells vinguts al món amb l'ajuda de la despistada comadrona de la família, la Gertrudis Llopart, que també s'encarregava d'inscriure els nadons al registre civil.

El germà petit de la Ignàsia, en Manel, va néixer segons el registre civil el 17 d'octubre de 1918,⁴ mentre que el Padró de 1945 senyala una altra data com a correcta, la del 14 d'octubre del mateix any.⁵ Tot i que la memòria familiar no en treu l'entrellat, el llibre de bateigs del Sant Esperit ens confirma la segona data com a correcta.⁶ En Manel era un noi eixerit, però les dificultats econòmiques de la família per la malaltia de son pare van fer que ben aviat deixés els estudis per posar-se a treballar. Als catorze anys, tot just proclamada la República, ja era ajudant d'impressió a Cal Salvatella, al carrer Doctor Cabanes. Dos anys després acceptava una suculent oferta de treball de la impremta de Cal Martí, però amb l'inici de la guerra l'any 36 era cridat a laves per defensar la República. Pres per l'exèrcit nacional i retingut en un camp de concentració a València, arribava a Terrassa un cop finalitzat el conflicte. Tot i així, la seva participació en l'exèrcit republicà féu que fos cridat com tants d'altres pel «Nuevo Estado» franquista per complir de nou el servei militar. L'any 1940 i amb vint-i-dos anys d'edat arribava a la capital madrilenya. Els seus coneixements de reprografia li permeteren anar a raure al

---

⁴ RGCT, secció I, t. 43, f. 178.

⁵ AHCT, Padró de Terrassa, any 1945, districte 1r, cedula 329.

⁶ APSE, Llibres de Bateigs, t. 32, 1918 a 1919, f. 116, r. 393.

servei d'impressió de l'exèrcit, on tingué l'oportunitat d'aprendre el funcionament de nova maquinària que acabava d'arribar a la península. En acabar el servei l'any 1942 i de retorn a Terrassa, aquests coneixements van fer que les diverses impremtes de la ciutat se'l rifessin. De la mateixa manera que els de Cal Francino no van tardar gaire a oferir-li cinquanta pessetes de més cada setmana, en Manel no va tardar gens ni mica a acceptar-les. D'aquesta forma, entrava a treballar a l'obrador dels Francino situat llavors al carrer Baix Plaça, just a l'edifici cantoner on en l'actualitat hi ha el casal d'avis Anna Murià. En tot cas, l'apetitosa oferta empresarial que li féu anys més tard un col·lega i la convincent insistència de la seva esposa Rosita el portaren a constituir finalment un taller propi al carrer la Mina, la «Gráficas PADMIR», nom d'empresa que recollia les tres primeres lletres dels cognoms dels seus dos únics propietaris: Padrós i Mirosa.

Els altres dos germans de la Ignàsia –l'Antònia i el Marcel·lí– la superaven en edat. Com passa amb en Manel i els seus pares, la documentació tampoc deixa l'aigua clara pel que fa a la data de naixement de l'Antònia. De fet, el seu cas és potser el més espectacular de tots els quatre germans, ja que sembla que ni el registre ni el padró l'encerten. Per bé que sempre celebrava el seu natalici el 7 de maig, puix que tota la família assegurava que havia nascut en aquell primaverenc dia de 1911, el registre civil certifica que el naixement de l'Antònia fou dos dies després, el 9 de maig,⁷ mentre el Padró de 1950 situa la seva data de naixement el 7 de març [sic].⁸ Evidentment, l'Antònia no commemorava cap d'aquestes dues dates «oficials»; tan sols el registre de bateigs del Sant Esperit coincideix amb la família a senyalar el 7 de maig de 1911 com a data del seu naixement.⁹ La Ignàsia comenta que sa germana ja de ben jove tenia planta de senyora, tota formosa

---

⁷ RGCT, secció I, t. 50, f. 566.

⁸ АНСТ, Padró de Terrassa, any 1950, districte 3r, cèdula 8224.

⁹ APSE, Llibres de Bateigs, t. 28, 1909 a 1911, f. 379, r. 166.

i elegant. Als catorze anys havia aconseguit entrar a treballar de cosidora al taller d'una modista, i quan el pare va caure malalt passà a Cal Freixa a fer de teixidora. Més tard es casava amb un químic nouvingut de Sant Andreu, en Magí Relats, fet pel qual deixava la fàbrica per dedicar-se a les tasques de la llar. Amb en Magí tingué dos fills, en Marcel i na Montserrat, però malauradament enviudà poc temps després, el 1946, fet pel qual tornava a treballar per poder tirar endavant l'economia domèstica. Després de passar per un reguitzell d'empreses tèxtils de la ciutat, com ara Cal Pasqual o Ca l'Amorós, l'Antònia abandonava la feina l'any 1961. El seu fill Marcel era quintat a l'exèrcit. Per impedir el seu reclutament l'Antònia deixava de treballar, ja que als fills de vídues desocupades se'ls eximia de fer el servei per no deixar malparada l'economia familiar. L'any 1969 es traslladava a Caracas (Veneçuela), on vivia la seva filla Montserrat, perquè el marit d'aquesta, en Josep González Puigdemívol, hi treballava. Al cap d'uns anys retornaven tots tres a Catalunya.

El germà gran, en Marcel·lí, havia nascut el 30 d'abril de 1909 just en els moments convulsos que preludiaren la Setmana Tràgica.¹⁰ Era l'únic dels quatre germans que havia pogut estudiar carrera universitària, fent comerç a l'Escola Industrial i compaginant la seva formació a la facultat amb classes d'idiomes al Liceu Dalmau de Terrassa, situat llavors al carrer Sant Antoni. Després de treballar uns anys amb son pare al magatzem de Cal Freixa, aconseguia una feina de comercial a la filial de la Citroën a Barcelona. La Ignàsia comenta com el seu germà agafava cada matí el tren de les vuit de camí cap a la feina. Allí, en ocasions, feia petar la xerrada o discutia acaloradament i confrontada sobre

---

¹⁰ APSE, Llibres de Bateigs, t. 27, 1908 a 1909, f. 295, r. 163; RGCT, secció I, t. 41, f. 172. El registre de bateigs del Sant Esperit i el Registre Civil de Terrassa coincideixen en la data de naixement d'en Marcel·lí. Com que a partir de 1939 viu exiliat a França, en Marcel·lí no consta com a registrat al padró de 1945 i següents, però sí com a «desaparecido» en el de 1940. En tot cas, el fet que el padró de 1940 i tots els anteriors no incloguin pas les dates de naixement a les cèdules evita que la documentació del padró entri en molt probable contradicció amb la dels registres civil i eclesíastic.

política amb d'altres terrassencs que feien el mateix trajecte, com ara els plançons de la corda salista com en Joan Antoni Vallhonrat, en Pere Matalonga o en Josep Clapés. En aquestes topades al tren sorgien posicions que evidenciaven la crispació social i política del moment, però que en aquell context no transcendien més enllà de les paraules. A la nit, de tornada a casa, en Marcel·lí comentava a la sobretaula: "sí que són de dretes tots aquests". Aquestes anades i vingudes d'en Marcel·lí cap a la ciutat comtal es bescanviaren un temps després per un tipus de feina molt més agitada; quan son pare començà a representar l'espuma «Sirius», en Marcel·lí no desaprofità l'oportunitat de treballar al seu costat. L'únic record que s'endugué de la Citroën fou un cotxe que li seria de molta utilitat per a la nova feina. En uns temps convulsos en què la jove República cercava el seu nord sense gaire èxit, pare i fill voltaven per Espanya amb el seu flamant utilitari encolomant l'espuma «Sirius» arreu. Només en un únic viatge s'hagueren de separar. Els enormes costos de transport del vehicle no feien rendible una missió comercial conjunta cap a les Balears. A finals de juny del 1936 en Salvador partia amb vaixell cap a ses Illes, mentre el seu fill, en Marcel·lí, restava amb el cotxe a la península. Tres anys després, al gener de 1939, i amb les tropes nacionals entrant victorioses a Terrassa pel carrer Topete, en Marcel·lí fugia amb el seu flamant Citroën cap a França. Mai més tornaria a veure els seus pares. Quaranta anys després, aprofitant el penúltim pont del Pilar que viuria el dictador, les seves dues germanes –l'Antònia i la Ignàsia–, els seus nebots Marcel i Montserrat Relats juntament amb els seus respectius, la Nati Puertas i en Josep González, l'anaven a visitar a l'altra banda dels Pirineus. Era la primera vegada des de la guerra que en Marcel·lí retrobava els seus familiars del Principat.

Els anys de la innocència

A les deu del matí del 16 de novembre de 1916, la comadrona de la família, la Gertrudis, s'atansava de nou als jutjats de Terrassa. La segona nena del Salvador i la Mercè havia nascut i calia inscriure-la al Registre. El part no havia estat complicat ni tampoc gaire llarg, però d'entre les tasques compromeses per la comadrona hi constava la de registrar la nounada, com havia fet amb els altres germans. Així, davant del seriós Modesto Malet, jutge municipal, i de l'eficient Paulino Castarlenas, secretari del registre, la comadrona d'Olesa s'encarregava d'informar oportunament dels fets. Afortunadament, la Gertrudis tenia un bon dia i aquest cop sí que l'encertava. Segons la comadrona, la petita Ignàsia Mirosa i Bohigas naixia al número 31 del carrer Mitjà del Passeig a les cinc hores del 14 de novembre de 1916.¹¹ Moltes són les dades que no facilita la cèdula del registre, com ara el pes de la petita, però de ben segur que si els del registre haguessin demanat aquesta informació a la Gertrudis, també els l'hagués proporcionada. Una altra cosa fóra que els en digués el pes correcte.

De la mateixa manera que bona part dels seus germans, la Ignàsia tampoc es lliura de la mala fortuna que persegueix la família amb la data del seu naixement. De fet, la Ignàsia no sap del cert en quin any va néixer. Per bé que totes i cadascuna de les fonts concorden, fins i tot la del registre, la Ignàsia encara ara, en ple segle XXI, continua rebent en període electoral dues paperetes de cada partit perquè dipositi el seu vot (o els dos). La mateixa Ignàsia ens ho corrobora quan ens comenta: "sempre me les porten repetides, com si a casa meva n'hi haguessin dues, d'Ignàsies Mirosoes Bohigues. I només n'hi ha una!"¹² Anys enrere

---

¹¹ RGCT, secció I, t. 48, f. 477; APSE, Llibres de Bateigs, t. 31, 1916 a 1918, f. 144b, r. 403; AHCT, Padró de Terrassa, any 1945, districte 3r, cèdula 6131.

¹² AHCT, Arxiu de Fonts Orals, Memòria Terrassenca, Entrevista a Ignàsia Mirosa i Bohigas, 13/1 (2000) p. 12.

havia arribat a rebre no només dues paperetes de cada partit, sinó també dues targetes del cens electoral. En una hi constava el 14 de novembre de 1916 com a data de naixement, en l'altra constava com si hagués nascut aquell mateix dia de l'any 1917. Tot i que a la Ignàsia ja li vagi bé, perquè sempre pot fugir d'estudi quan li pregunten l'edat, tant els llibres de bateigs com els certificats expedits pel registre civil i les cèdules del padró municipal permeten confirmar que l'única data correcta i registrada és la de 1916. A més, la memòria familiar també hi té molt a dir en aquest tema; la seva germana, nascuda a començaments del 1911, sempre li havia dit que no es fes més joveneta del que no era, que elles dues només se'n portaven cinc i mig, d'anys. Només una petita duplicació a les bases de dades de l'Institut Nacional de Estadística (INE) o del cens electoral de la ciutat podria explicar aquesta reverberació burocràtica. En tot cas, si mai la seva fitxa arribà a duplicar-se equivocadament al cens egarenc, a finals del 2005 aquest error ja havia estat corregit.

Dels anys d'infantesa en recorda la casa que la va veure néixer, el número 31 del carrer Mitjà del Passeig, ben grossa i mitgera; amb planta baixa allargassada pel pati i un pis on hi dormia tota la família. La casa estava situada entre el forn dels Vives i el domicili familiar del que seria el cronista més famós de la ciutat, en Baltasar Ragón.¹³ Aquells foren anys dels quals la Ignàsia guarda un record ben alegre i divertit, mercès a la convivència amb els fills de la cosina germana de sa

---

¹³ AHCT, Padró de Terrassa, any 1920, districte 2n, ff. 110-111.

mare, els «Royes-Bohigas».¹⁴ El fet que ambdues famílies visquessin plegades al mateix domicili donava molta vida a la llar. En total n'eren deu, de persones, a la casa: de la família «Mirosa-Bohigas», els pares de la Ignàsia, ella mateixa i els seus tres germans; dels «Royes-Bohigas», el matrimoni –format pel Manuel Royes i la Ignàsia Bohigas–¹⁵ i els seus dos fills, en Ton i en Manel. Amb tanta quitxalla s'entenen les rialles, les corredisses i el rebombori que regnava en aquella casa i del qual la nostra protagonista té tan bon record.

La Ignàsia comptava set anys d'edat quan ambdues famílies decidiren traslladar-se a una de les «Cases del Valentí Guix», el número 53 de la Rutlla. El nou domicili tenia planta baixa, dos pisos i dos enormes patis, un dels quals arribava fins al Vapor Gran, fet pel qual la jovenalla tenia molt més espai per córrer. Al primer pis hi dormien ambdós matrimonis, mentre que al segon, de tres habitacions, hi dormia la canalla: en una habitació, la Ignàsia amb sa germana, en les altres dues, els dos germans i els dos cosins, respectivament. A la planta baixa hi havia el menjador, la cuina, el vàter i el «quarto de reixa», que donava al carrer. Per setmana santa, la seva mare es feia posar la mantellina i s'asseia en aquesta habitació, tot esperant pacientment els molts cops que la processó passava per davant del domicili de tornada al Sant Esperit. I és que com explica la mateixa Ignàsia, “llavors hi havia la mania que s'havia d'anar a set esglésies a adorar, a set esglésies!”¹⁶ En una ocasió els seus pares s'entestaren a fer-li portar el penó de la processó de setmana santa. L'antull els reportà l'esgotament de la petita, així com haver-se de rascar la butxaca per omplir el raspall del Sant Esperit, que en cobrava el fervorós privilegi. En tot cas, la família anava a missa dominical a

---

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ La Ignàsia Bohigas i Roca era germana consanguínia (del mateix pare) de la Mercè Bohigas i Font, mare de la nostra Ignàsia.

¹⁶ АНСТ, Arxiu de Fonts Orals, Memòria Terrassenca, Entrevista a Ignàsia Mirosa i Bohigas, 13/1 (2000) p. 22.

Sant Pere, on cada diumenge s'aplegaven nombroses tartanes a la porta. La Ignàsia recorda que quan feien de **bernardetes**, als sis o set anys, solien anar cap a l'església dalt del carruatge de la Paulina Pi de la Serra, bona amiga de la família.¹⁷

La persona més seriosa de tota la casa era en Manuel Royes, que es feia dir oncle i que simpatitzava amb el catalanisme de dretes de la Lliga Regionalista, això sí, dels de la corda pragmàtica d'en Cambó. Això feia que en alguna ocasió topés amb el pare de la Ignàsia, en Salvador, més pròxim a un catalanisme republicà políticament més radical que llavors començava a despuntar políticament amb Acció Catalanista Republicana o Esquerra Republicana de Catalunya. En qualsevol cas, ambdós coincidien a defensar les arrels i la tradició catòlica de la catalanitat. Així, sense casar-se políticament amb cap partit, en Salvador era un professional liberal pròxim a un catalanisme independentista, de caire republicà, catòlic i socialment moderat. Amb aquest caliu catalanista a casa no ens ha de sorprendre que en Salvador i el seu fill gran, en Marcel·lí, responguessin l'any 1923 a la convocatòria d'Estat Català per anar a celebrar l'11 de setembre davant del monument de Rafael Casanovas a Barcelona. La Ignàsia explica com aquell dia, de bon matí, es preparaven per marxar cap a Barcelona quan insistí a son pare que volia anar amb ells. Tot i les reticències de la mare, al cap d'una estona tots tres marxaven amb el ferrocarril cap a Barcelona. Poques hores després, a la petita Ignàsia se li obrien els ulls de bat a bat envoltada de crits de "Visca Catalunya Lliure!" i "Mori Espanya!",¹⁸ però també se li esglaiava el cor en iniciar-se de sobte una ferotge càrrega de la guàrdia muntada. El seu pare se l'enduia cames ajudeu-me, mentre son germà es perdia entre la multitud amb la muntada colpejant a tort i a dret sense cap mena de miraments.

---

¹⁷ АНСТ, Arxiu de Fonts Orals, Memòria Terrassenca, Entrevista a Ignàsia Miroso i Bohigas, 13/1 (2000) p. 22.

¹⁸ *Lluita*, 114 (desembre 1984), pp. 24-28.

Pare i filla es dirigiren a cuita-corrents cap al ferrocarril de Plaça Catalunya. Al cap de mitja hora d'espera a la porta de l'estació apareixia en Marcel·lí. Estava blanc i ben masegat, amb la roba i la pell de l'esquena esquinçades; havia rebut de valent. De feia temps que la muntada colpejava amb el sabre enfundat, però aquell dia ho havien fet amb l'afilada fulla del sabre descoberta; s'havien esplaiat amb l'esquena d'aquell pobre noi de catorze anys. Dos dies després, el 13 de setembre, el capità general de Catalunya i màxim responsable de la càrrega, Miguel Primo de Rivera, es revoltava contra el govern i feia un cop d'estat amb el suport de la gran majoria de militars. El rei Alfons XIII acceptava les seves condicions i li encarregava la tasca d'encapçalar un nou govern espanyol a l'estil del que Mussolini acabava d'endegar a Itàlia. Sense gaire temps per perdre, el capità general empenia el camí cap a Madrid, essent acomiadat efusivament al baixador del carrer Aragó per la *crème de la crème* barcelonina. Allí, ja com a dictador, suspenia la constitució, establia la llei marcial, imposava una estricta censura i bandejava tota opció política que no fos la del partit únic de la *Unión Patriótica Española*. S'endegava la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930).

Els anys de la dictadura primoriverista consolidaren el catalanisme familiar. No només per la repressió cultural desfermada per la dictadura contra tot allò que fes olor a catalanisme, sinó també per aquell malaurat 11 de setembre. En arribar a casa tot capcots i amb en Marcel·lí defallent, tothom posà el crit al cel amb la fúria emprada aquell dia pels militars. En Marcel·lí restà força dies al llit, de bocaterrosa, amb la família omplint-lo d'atencions i guariments, mentre en Primo de Rivera arribava a la capital madrilenya i prenia possessió del seu nou càrrec. Bona part de la classe benestant catalana havia beneït el seu nomenament buscant posar mà dura al clima de lluita social i reivindicacions laborals que llavors s'esdevenia al carrer. És ben cert que molts ciutadans podien estar d'acord amb el fet que

calia tranquil·litzar els ànims encesos entre la patronal i els sindicats, però la repressió política, social i cultural desbocada per Primo de Rivera i lloada com a mal menor per molts industrials catalans ultrapassà de molt els límits del conjunt de la ciutadania, especialment a Catalunya. No ens ha d'estranyar, doncs, que la dictadura defallís progressivament en el seu intent d'apaivagar la societat civil. La crisi econòmica endegada amb el crac del 29 i la creixent oposició política facilitaren la substitució de Primo de Rivera l'any 1930 per una dictadura més aigualida encapçalada pel general Berenguer, al temps que assentaven les bases per a la construcció d'un nou escenari polític. Malauradament, els Miroso-Bohigues no pogueren gaudir completament de l'ensulsiada de la dictadura i del desvetllament de la segona república. Poc temps abans que un enfervorit avi Macià proclamés el 14 d'abril de 1931 la «República catalana com a estat integrant de la federació ibèrica» al balcó de la plaça Sant Jaume, la preocupació per la greu malaltia estomacal d'en Salvador havia començat a ocupar els pensaments de tota la família. Davant de les dificultats econòmiques que comportava l'obligada convallescència del pare, la resta de germans deixaven els estudis i es posaven a treballar. La Ignàsia comptava poc menys de tretze anys.

Tot i les dificultats, la família continuà vinculada als ambients culturals del catalanisme polític i de la fraternitat republicana. D'aquells anys la Ignàsia recorda com si fos ara la visita d'en Macià a Terrassa el 7 de juliol de 1931,¹⁹ amb els cotxes negres entrant a la Plaça Vella i la figura anciana d'en Francesc Macià, alta i serena, envoltada per alts i cepats guardaespalles dirigint-se a la Casa del Poble. En aquella època Terrassa no era pas una deu de republicans i catalanistes, més aviat un niu d'industrials afectes als seus negocis, però de la classe benestant sempre hi

---

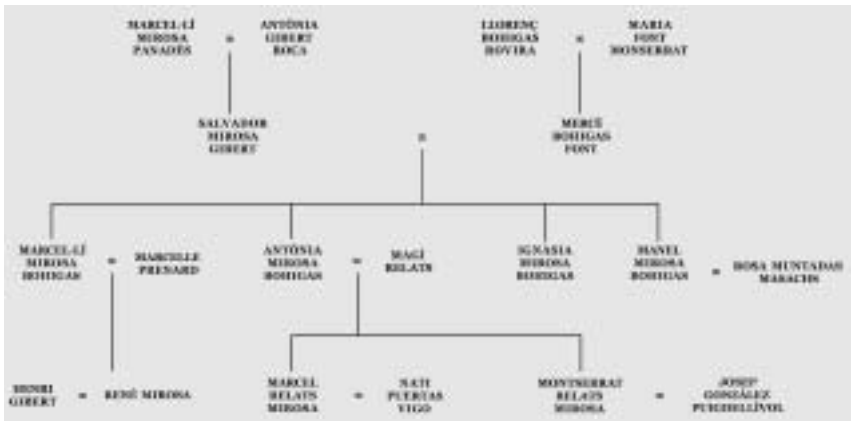
¹⁹ Anna MUÑOZ & Dolors FONT, *Terrassa 1920-1930*, Terrassa, Arxiu Tobella, 1986.

havia qui se sortia del guió. El terrassenc Joaquim Ventalló i Vergés n'era un d'aquests i la visita d'en Macià tenia molt a veure amb la seva persona. Uns mesos abans, pels volts de setembre de 1930, quan la República encara no havia estat proclamada i la «dictablanda» del general Berenguer tocava a la fi, el primer dels Ventalló decidia personar-se al domicili de Francesc Macià a Brussel·les (Bèlgica), on l'exgeneral català estava exiliat. Allí, en Joaquim Ventalló li donava set-centes cinquanta pessetes que l'avi Macià utilitzaria per poder retornar a la península. El favor era correspost pocs mesos després quan l'exgeneral català visitava Terrassa com a primer president de la restaurada Generalitat de Catalunya. Aquell dia, entre crits i visques a favor de Catalunya i la República, una Ignàsia de no més de quinze anys veia per primer i últim cop el president Macià. La República tot just acabava de néixer i amb ella la Ignàsia arribaria a la seva majoria d'edat.

Aquells anys de fervor republicà no deixaren indiferent a ningú de la família. El pare i de retruc la mateixa Ignàsia estaven encantats amb el lideratge catalanista encapçalat per Macià i Companys. En canvi, el germà gran, en Marcel·lí, començava a sovintejar ambients sindicalistes, potser per influència d'algun amic de la seva quinta proper a la CNT. Aquestes coneixences no agradaven gaire als seus pares, però de moment en Marcel·lí tampoc mostrà cap mena d'interès a sindicar-se. De fet, ni pare ni fill van tenir la intenció durant la República d'afiliar-se políticament a cap partit o sindicat. La seva feina tampoc ho permetia gaire. Ambdós treballaven de valent venent espuma d'afaitar per tota la península i no podien preocupar-se de perdre el temps en discussions ideològiques o de partit. Aquesta situació s'estroncà de cop el 18 de juliol de 1936. L'aixecament els sorprenia engalipant espuma d'afaitar un a la península i l'altre a Palma de Mallorca. El que no sabien és que aquella separació acabaria per

significar entre ells molt més que un simple distanciament geogràfic, ja que el desenvolupament de la guerra a la rereguarda els acabaria situant en espectres ideològics i polítics ben diferenciats.

ARBRE GENEALÒGIC DE LA FAMÍLIA «MIROSA-BOHIGAS»

GUERRA CIVIL I JOVENTUT (1936-1939)

L'estiu de 1936 els generals Franco, Mola i Goded protagonitzaven un aixecament militar contra la II República. Espanya restava dividida en dues zones. Tot i alguna vel·leïtat carlista i feixista, Barcelona es mantenia fidel a la legalitat republicana. Aviat es precipitaren els esdeveniments i la confusió s'apoderà de la rereguarda. Hi ajudà l'estira i arronsa entre la defensa de la legalitat republicana que preconitzaven uns, la voluntat de començar a organitzar la guerra defensada per uns altres i la pressa per endegar una revolució social que volien els de més enllà.

Tot Catalunya estava pendent de veure com evolucionaven els esdeveniments a Barcelona. Aviat quedà ben clar que tot el territori es mantindria fidel a la legalitat. Així mateix, el buit de poder facilità l'eclosió d'una revolució social radical que entreobrí la reorganització del poder polític arreu de Catalunya. La creació de comitès d'enllaç antifeixistes dominats per la CNT i el POUM cercaren sotmetre els poders municipals. Terrassa no en fou una excepció.²⁰ La gent d'ordre fou perseguida i molts foren assassinats per grups que tindrien gran anomenada a tota la zona, com ara els inefables «chiquillos de Alcócer». Així mateix, les incautacions d'edificis emblemàtics de les classes benestants també estigueren a l'ordre del dia. El POUM s'instal·lava al Cercle Egarenc i a la Casa Alegre, mentre que la UGT es quedava amb el local de l'Associació Catalanista. Pel que fa al Gran Casino, seu de la burgesia terrassenca més tradicionalista, esdevenia ja des

---

²⁰ DDAA, *Història de Terrassa*, Terrassa, Ajuntament de Terrassa, 1987, p. 405.

del dia 20 de juliol el nou local de la Federació Local de Sindicats de la CNT. L'endemà mateix s'hi obria un menjador popular. Més tard, amb l'arribada contínua de ferits del front, caldria que diversos edificis de la ciutat s'habilitessin com a hospitals militars. Aquest també seria el cas del Gran Casino, recordat per la Ignàsia molt vivament com l'«Hospital dels brigadistes».

Molts altres són els records i els sentiments d'aquells anys de guerra que apareixen i desapareixen en la ment de la Ignàsia. Però tres són els camins principals que s'entrecreuen contínuament en la seva memòria: les vicissituds del pare, l'enigma no resolt del germà i l'amor de joventut encara tan viu en l'interior de la Ignàsia. Tots ells es retrobaran en un tràgic final a la fi de la guerra i als primers anys de postguerra.

Les Vicissituds d'en Salvador

Als primers mesos de la guerra a la Terrassa de rereguarda hi havia força inquietud per conèixer com es desenvolupava el conflicte. Hi havia la necessitat d'estar informats de la situació d'un front bèl·lic que encara estava ben lluny. L'arribada de qualsevol notícia no només era benvinguda, sinó rebuda amb necessitat pels periòdics locals i els seus lectors. *El Dia*, *Vida Nueva*, *Front* o *L'Acció* dedicaven planes i planes a parlar sobre l'evolució del conflicte a partir dels informes i cròniques militars que els arribaven, però mancaven els testimonis directes sobre l'aixecament i el desenvolupament de la guerra. Així, quan en Salvador arribà a Terrassa el 26 d'octubre de 1936 provinent de Mallorca, no només la família l'esperava impacient. També els germans Almirall, vells amics i reporters del periòdic *El Dia*, l'esperaven interessats pel seu periple. L'entrevista amb els Almirall es convertí en una agradable vetllada. El pare Mirosa se

sentia ben lliure de relatar el que havia viscut a Mallorca, donant-ne la seva opinió quan li semblava adient. Això sí, s'estimà més demanar-los que mantinguessin oculta la seva identitat a l'hora de publicar la crònica dels fets.

El reportatge sortia publicat l'endemà mateix a *El Dia*, periòdic de tarannà catalanista i republicà, sota el títol "La veritable situació de Mallorca explicada per un terrassenc que n'acaba d'arribar". L'article el firmava un dels reporters del periòdic, el Sr. Lleí, suposem que a partir de les notes preses pels germans Almirall. A l'article el reporter

relatava la situació mallorquina per veu d'un anònim testimoni que havia partit cap a les Balears el dia 14 de juliol, deixant tota la família a la península. Cinc dies després el general Goded, comandant militar de les Balears, donava suport a l'aixecament i Mallorca queia a mans dels «nacionals». El testimoni presenciava de primera mà la precipitació de tots els esdeveniments. El seu caràcter inquiet féu que no perdés passada de tots els moviments que es produïren, com ara el mateix alçament, els diversos ferits, l'intent del general Bayó de desembarcar a l'illa i redreçar la legalitat republicana, l'ajuda italiana a la causa nacional amb el Comte Rossi com a principal protagonista, les lluites internes entre requetés i feixistes pel poder o les salvatjades diverses comeses contra afins a la República i al Front Popular.

"Les delacions se succeïen i les massacres esgarrifaven. Que una nit quaranta, que una altra deu, que una altra trenta... Els antifeixistes eren mig estabornits prèviament i rematats després. Els cadàvers eren trobats prop del cementiri... la policia

era qui practicava aquest terrorisme, car era dirigida pels militars i feixistes.”²¹

Al reportatge també s’explicaven les dificultats que trobà l’entrevistat per retornar cap a Terrassa sa i estalvi. Tot i moure nombrosos fills, no és fins la promulgació d’un permís general que aconseguia retornar a casa. Aquest salconduit autoritzava els majors de 50 anys i menors de 14 a sortir de l’illa, mentre no es dirigessin cap a la zona republicana. El testimoni aprofitava aquest permís per dirigir-se a Marsella i d’allí a la Catalunya republicana, arribant a Terrassa el matí del 26 d’octubre. A les onze de la nit ja es personaven a casa els germans Almirall. Un dia després sortia publicat el reportatge.

Un cop instal·lat i tornant a la normalitat en Salvador es degué sorprendre de veure com de diferents n’eren ara les coses. A les ciutats, no només els casinos i demés locals socials canviaven de mans. També les fàbriques passaven ara a tenir nous propietaris: es col·lectivitzaven algunes empreses a redós de comitès de control obrers, d’altres eren socialitzades pels sindicats i les menys esdevenien cooperatives. En aquest context, la situació d’empresaris i propietaris era la més complicada. En el millor dels casos eren absorbits i convertits en tècnics de les noves empreses, però la majoria de vegades eren perseguits i represaliats, si és que no havien ja aconseguit fugir o amagar-se.

Aquesta nova organització del món industrial s’havia dut a terme molt precipitadament, de forma força caòtica i sense massa ordre ni concert, fruit d’una revolució desfermada amb l’esclat de la guerra i amb el consegüent buit de poder. El “Decret de Col·lectivitzacions” dictat per la Generalitat de Catalunya l’octubre de 1936 legalitzava les accions dutes a terme fins al

---

²¹ *El Dia*, Terrassa, 27 d’octubre de 1936, p. 1.

moment, alhora que reorganitzava el funcionament de les noves empreses col·lectivitzades. El pare de la Ignàsia fou un dels molts escollits per la Generalitat per posar ordre a aquest batibull. De retorn del seu periple mallorquí havia començat a treballar a la Casa Arnaus –situada a la Rambla d'Ègara, 292–, perquè el negoci de l'espuma d'afaitar s'havia esvaït amb l'esclat de la guerra. Pocs mesos després, l'abril de 1937, els seus coneixements i experiència demostrada com a teòric tèxtil i les seves afinitats polítiques amb els republicans catalanistes permeteren que fos "nomenat Interventor Delegat de la Generalitat de Catalunya en l'empresa col·lectivitzada Alfons Arnaus, Empresa Col·lectivitzada, [...], d'acord amb els treballadors de l'esmentada empresa."²²

Molt s'ha dit i discutit sobre l'efectivitat de les col·lectivitzacions a Catalunya durant la guerra civil. Més enllà de si de forma genèrica el procés de col·lectivitzacions aconseguí o no un alt grau de productivitat i eficiència, el cas concret que ens pertoca matisa els processos generals. Molts cops l'èxit depèn també de les persones i de la interpretació que aquestes en vulguin fer segons els seus records i els seus propis interessos. Ens explica la Ignàsia que un cop acabada la guerra a Terrassa, el mateix Alfons Arnaus es personà a casa seva tot just arribat del seu exili al bàndol nacional. De forma sorprenent venia a agrair-li el rigor amb què el Salvador havia dut els llibres de comptes de l'empresa durant el període de col·lectivitzacions. L'Arnaus es pensava trobar un caos productiu i un batibull de comptes mal portats, ja que la propaganda nacional s'havia encarregat de difondre una imatge caòtica i sagnant de les col·lectivitzacions. Quan acabat el conflicte l'Alfons va atansar-se de nou a la fàbrica familiar situada al número 292 de la Rambla d'Ègara, esperava haver de refer sense el seu pare una empresa malmesa pel desori revolucionari. No obstant això, aquest no fou el cas i l'Arnaus

---

²² ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA, (Anc), DOGC, núm. 112, 22 d'abril de 1937, p. 243.

volgué agrair personalment l'eficiència i la responsabilitat de qui s'havia fet càrrec de l'empresa durant aquells anys. Malauradament, pocs dies després en Salvador era delatat al servei d'informació de Falange i detingut precipitadament. Per als Mirosa sempre va ser i continua essent una incògnita saber qui va delatar en Salvador al servei d'informació de Falange. Tot i que llavors els van arribar veus que la persona delatora havia estat la mare de l'Arnaus, mai van saber-ho del cert, ni tampoc es van preocupar per esbrinar-ho. De fet, la Ignàsia ens comenta que no en van fer massa cas, d'aquestes xerrameques. El que realment els prendria les hores de son durant els propers mesos seria aconseguir la llibertat d'en Salvador.

Un Germà a l'exili

La situació d'en Marcel·lí fou molt distant de la de son pare. Ja durant la República en Marcel·lí havia pres contacte amb entorns sindicalistes. De fet, flirtejava amb una noia pròxima a la CNT coneguda com la Rosita. El fet que fos mare soltera i que el barri anés ple de xerrameques estantisses sobre la seva condició inquietava molt la seva família. Tampoc hi ajudava la resta d'amistats del Marcel·lí, no gaire ben vistes per uns pares republicans i catòlics, ben allunyats de la vehemència i la radicalitat de l'anarquisme sindicalista. Aquesta situació anà distanciant cada cop més en Marcel·lí dels seus. Malgrat viure sota el mateix sostre, ell anava per un cantó i la resta de la família per un altre. Ningú de la família sabia ben bé quins eren els moviments que feia, ni on es dirigien les seves anades i vingudes. La Ignàsia recorda especialment la petita anècdota que succeí un dia d'estiu tot just a l'inici de la guerra. Tots havien estat prenent la fresca al carrer, excepte en Marcel·lí, que mai parava a casa. Com que anava fent-se fosc i en Marcel·lí no

tornava, la família es va començar a inquietar. Aquells no eren dies per anar sol pel carrer, especialment quan ja queia la claror i es feia fosc. Les hores passaven i en Marcel·lí no tornava. Els pares miraven cap al carrer fosc des de l'habitació de reixa tot esporuguits i preocupats. Llavors passà per davant de casa el barber Monsonet, amic i veí de la família. Li comentaren si sabia res d'en Marcel·lí i ell intentà tranquil·litzar-los responent que sí que sabia on era i que ja se n'encarregava ell d'avisar-lo. Al cap d'una estona tornaven tots dos junts, com si res no hagués passat. Tot i les preguntes que feren al seu fill, els pares de la Ignàsia mai van poder esbrinar on havia estat en Marcel·lí aquell vespre, ni tampoc on l'havia anat a cercar el barber Monsonet. El que sí que sabien era que els resultava estrany conèixer tan poc de la vida del seu fill, que l'estaven perdent, que s'estava allunyant de les seves vides.

Alhora que el Marcel·lí es distanciava de la família, curiosament el govern de la ciutat també s'esquerdava per aquelles dates. La UGT i el PSUC trencaven amb el pacte de govern mantingut al consistori amb ERC des de maig de 1937, tot aproximant-se lentament a la CNT. El pacte definitiu veuria la llum a finals del mateix any. El principal reclam mantingut per la UGT i el PSUC per aconseguir l'acord amb els cenetistes fou cedir-los l'alcaldia. Diversos foren els alcaldes que se succeïren durant aquells anys, però qui realment controlà *de facto* l'autoritat municipal com a número 2 del consistori fou n'Espartacus Puig (PSUC). El primer dels alcaldes titella escollits seria el jove cenetista Enric Aldave, jornaler nascut a Alcanyís (Terol) i amic íntim, des de la seva arribada a Terrassa l'any 1935, d'en Marcel·lí.

A les darreries de 1937, un dia en Marcel·lí deixà anar a casa que a un bon amic seu li havien proposat de ser alcalde i que el volia a ell com a secretari. Els seus pares s'hi mostraren en contra,

perquè veien la CNT com a paradigma del terror revolucionari. El consell dels pares li entrà per una orella i li sortí per l'altra; l'atreia massa la idea de ser la mà dreta del camarada batlle de Terrassa. Així, quan n'Aldave era nomenat com a primer alcalde cenetista de la ciutat, en Marcel·lí el seguia primer com a escrivent de la Secretaria Municipal el 20 de desembre de 1937 i pocs dies després, el 22 del mateix mes, com a secretari especial d'alcaldia.²³ De totes maneres, l'aventura durà poc temps, ja que l'alcaldia canviava de titular amb tanta freqüència com les lleves afectaven els diversos alcaldes.²⁴ Així, la partida de l'Aldave arrossegava també fora del consistori en Marcel·lí, fet pel qual decidia incorporar-se a un dels batallons de les «Columnes Montserrat», tot deixant enrere amics i família.

La Ignàsia recorda amb tristor com un dia, cap a finals de la guerra, la Rosita es personà a casa seva, tot preguntant pel Marcel·lí. La seva mare, la Mercè, li respongué que no en sabien res d'ell i que el millor que podia fer era anar-se'n. Poques setmanes després arribava en Marcel·lí del front. Quan s'assabentà del fet sortí corrents a cercar-la. Aquest fou un dels últims cops que la Ignàsia veié son germà abans de l'exili. I és que al cap de poc temps, en Marcel·lí i la Rosita es dirigiren cap a la frontera francesa. La guerra ja estava perduda i l'exili els semblava la millor solució. De totes maneres, en arribar a la frontera la guàrdia francesa els féu escollir de forma rutinària si volien anar cap al bàndol nacional o seguir cap a França. La pregunta era obligada: Franco o Negrín? Ell digué amb veu ben alta Negrín, mentre que una dubtosa Rosita titubejà el nom de Franco. En Marcel·lí començava sol el seu exili a França. Qui li havia de dir, a la Ignàsia, que mesos després seria ella qui patiria un propi i del tot particular exili interior.

---

²³ AHCT, Fons Ajuntament de Terrassa, Expedients contractuals, Marcel·lí Miroso i Bohigas, 1937.

²⁴ Xavier MARCET, "La guerra civil a Terrassa" a *Terme*, núm. 1 (novembre 1986), p. 34.

L'amor de joventut

La tristor que envaeix la Ignàsia quan recorda la fi de la guerra civil i els primers temps de postguerra és ben diferent de les sensacions que l'omplen quan pensa en els mesos immediatament anteriors. I és que fou durant l'estiu de l'any 1938 que la Ignàsia visqué els millors dies de la seva vida.

Aquell juliol es complien ja dos anys de l'inici de la guerra. A Terrassa feia temps que es notava l'escassetat de productes de primera necessitat. D'altra banda, les notícies que arribaven del front bèl·lic eren cada cop menys esperançadores. La ciutat acollia nombrosos ferits provinents del front d'Aragó. A mesura que els nacionals avançaven, el nombre de ferits s'incrementava i els hospitals de rereguarda no donaven l'abast. Així, l'hospital de Sant Llätzer aviat quedà petit i l'abril de 1938 es decidia habilitar també l'edifici del Gran Casino.

La Ignàsia recorda el dia que una parenta seva, l'Isabel Royes, li demanà un encàrrec del tot innocent i particular que la marcaria de per vida. La «tieta Isabel», que treballava llavors d'infermera voluntària a l'Hospital del Gran Casino, li demanà si tenia manera d'aconseguir unes ampolles d'aigua de Vichy per a uns brigadistes malferits. La Ignàsia aviat acceptà l'encàrrec perquè sabia que podria complir-lo. I és que la família Miroso mantenia molt bona relació amb la família que regentava la botiga d'ultramarins de «Ca la Dominga», situada just al davant del domicili particular dels Miroso. És per això que la Ignàsia no dubtà a adreçar-se a la Dolorettes, filla de la Dominga, per veure si podia comprar-li unes quantes de les ampolles de Vichy que tenien d'amagat a la tenda. Així, al llarg de les setmanes següents, la Ignàsia realitzà en més d'una ocasió el camí cap al Gran Casino amb alguna que altra ampolla de Vichy Català sota el braç.

Pocs dies després, la tieta li comentà que hi havia un soldat brigadista que la volia conèixer. “A mi, per què?” li respongué ben sorpresa i avergonyida. “Ai, no, no, jo només el porto [el Vichy] perquè el pugui tenir, oi. Jo, no, no. Jo no”. Tota pensativa tornà cap a casa rumiant les seves cabòries. Però quina havia de ser la seva sorpresa quan hores després un desconegut trucava a la porta. En obrir, un noi

jove, ros i amb ulls blaus, se li dirigia en un castellà sense més pretensions que les de fer-se entendre: “Como la señora Isabel me ha dicho que no me quería ver, yo he dicho pues voy a ver”.²⁵ La frase i, especialment, l’interès del jove sortiren efecte. A la Ignàsia li va caure en gràcia aquell atrevit brigadista. Ambdós es tornarien a veure.

Nascut a Ljubljana (Iugoslàvia) en Herbert Fornezzi era un jove eslovè alt i ben cepat arribat a la península poc després d’enrolar-se a les **brigades internacionals**. Ràpidament era enviat al front d’Aragó, on era malferit al braç per un projectil enemic. De fet, la bala explosiva se li havia hostatjat a l’espatlla sense detonar, per la qual cosa era enviat a la rereguarda. La primavera de 1938 el traslladaven a Terrassa, essent ingressat de forma immediata a l’Hospital de Sang del Gran Casino. A mesura que el Herbert recobrava lentament el vigor començava a fixar-se en aquella noia que portava ampolles de Vichy per a tots els brigadistes. La primera carabassa no li va fer pas tirar-se enrere. Després de preguntar insistentment a la seva infermera Isabel on era el

---

²⁵ АНСТ, Arxiu de Fonts Orals, Memòria Terrassenca, Entrevista a Ignàsia Miroso i Bohigas, 13/2 (2000) p. 3.

domicili de la noia, en Herbert s'hi va plantar i li va demanar si el volia acompanyar a fer un vol per la ciutat. La insistència féu efecte i ambdós començaren a veure's a voltes.

No era pas cap relació formal, ja que els pares de la Ignàsia no ho haguessin acceptat, però les passejades per la ciutat s'anaren succeint amb freqüència. Ara les esglésies de Sant Pere, ara la Masia Freixa, ara els jardins de Ca l'Alegre; molts foren els llocs i monuments de la ciutat que visitaren durant l'estiu del 38. Tant la Ignàsia com en Herbert quedaren captivats l'un per l'altre. Ell, un jove comunista

vingut a lluitar pels seus ideals i obligat a restar allunyat del front, veia en la Ignàsia una preciosa noia alegre i plena de vitalitat, en el pic de la seva joventut. Per a ella, en Herbert no només seria un soldat ben plantat; agosarat i aventurer, en el seu record romandria gairebé com un veritable heroi.

També estan en el record de la Ignàsia les tres visites als ferits brigadistes de l'Hospital de Terrassa que va realitzar un dels principals artífexs de les brigades, en Josip Broz, conegut amb el pseudònim de «Tito». En Herbert no parava de parlar-ne, d'ell, com "el futuro líder de mi país" i estava encantat que els vingués a veure.²⁶ De fet, havia estat el mateix Tito el que havia reclutat en Herbert i el que havia organitzat des de París l'arribada amb

---

²⁶ АНСТ, Arxiu de Fonts Orals, Memòria Terrassenca, Entrevista a Ignàsia Miroso i Bohigas, 13/1 (2000) p.

vaixell de tots els brigadistes eslovens. La Ignàsia va quedar molt impressionada. La seva ombra no l'abandonaria mai.

Les alegries de la relació amb en Herbert no van durar pas gaire. L'avanç de les tropes franquistes feia que cada dia arribessin més i més ferits a la ciutat, per la qual cosa els que no necessitaven tantes atencions eren traslladats a d'altres hospitals secundaris. Un matí d'estiu, en Herbert trucava a la porta de casa la Ignàsia. Des del primer dia que s'havia plantat a casa seva, en Herbert no havia gosat pas tornar-hi. Els pares de la Ignàsia eren molt tradicionals amb aquest tipus de formalitats, fet pel qual ambdós només es veien durant les seves llargues passejades per la ciutat. Així, quan l'Antònia digué a la seva germana "aquell noi de fora t'ha vingut a veure i t'espera a la porta", a la Ignàsia li va agafar un cobriment de cor. "Herbert! Qué haces aquí?", fou el primer que li preguntà. La resposta va ser tan ràpida com desconsoladora. Aquella mateixa tarda el traslladaven d'Hospital i de ciutat. Sense massa temps per pensar-s'ho, la Ignàsia el feia entrar a casa, sota l'atenta mirada d'uns pares que no s'ho acabaven de creure. Al jardí, en Herbert li demanava de prometre's. La Ignàsia no li va confirmar ni desmuntar la proposta. La pregunta quedava en l'aire, però mantindrien el contacte. Mentre s'acomiadaven i s'intercanviaven adreces, la seva família no els treia l'ull de sobre des de la finestra de la cuina estant. Quan finalment en Herbert sortí de casa per agafar el camió que l'havia de traslladar, la Mercè no dubtà ni un moment sobre el que havia de dir a la seva filla; aquell amor li donaria més disgustos i maldecaps que no pas alegries.

La Ignàsia guarda amb molt de zel les cartes que conserva d'en Herbert. De les més de cent que va rebre entre 1938 i 1942, només n'ha pogut conservar catorze; i d'aquestes només una, la primera de totes elles, ens remet a la seva estança a Vic.

“Te ruego me perdones que te escriba con lapis, pues ha cabo de llegar y no dispongo de otro medio. Dispensa me si tengo algunas faltas de ortografia, porque toda via no conosco bien el idioma”²⁷

Les dues úniques constàncies que es tenen del pas d'en Herbert per l'Hospital de Vic són el propi record de la Ignàsia i la carta del 2 d'octubre de 1938. Al final d'aquest document, en Herbert escriu que s'està a la sala número 10 de l'Hospital Militar d'Internació de Vic. Ella encara recorda les dues ocasions que l'anà a visitar; això sí, mai sola, sempre acompanyada de la seva germana o de la seva mare. L'hospital el dirigien un matrimoni de metges alemanys, però als arxius vigatans no ha quedat cap constància del registre d'entrades i sortides dels ferits que s'hi allotjaren. Només dos mesos després que en Herbert hi arribés, l'hospital tancava en fals les seves portes davant de la imminent entrada de les tropes nacionals a la capital d'Osona. Segons explica la Ignàsia, en Herbert decidí dirigir-se juntament amb alguns companys brigadistes cap a la frontera francesa. El seu objectiu era protegir la retirada de la població civil. Tot i que la guerra ja estava perduda, aquells brigadistes encara volien donar un últim cop de mà als camarades republicans. Aquest darrer esforç els sortiria molt car; dies després eren fets presoners prop de la frontera.

---

²⁷ Herbert Fornezzi a Ignàsia Miroso, Vic, carta 1, 2-10-1938.

LLUMS I FOSCORS DE LA POSTGUERRA (1939-1942)

“En contestación a su atto. oficio del dia 9 de los corrientes, reclamando informes sobre el vecino de esta localidad, SALVADOR MIROSA, domiciliado en la calle de Rutlla, 53, tengo el honor de copiar los que me han sido suministrados por el jefe de Información de este Ayuntamiento:

SALVADOR MIROSA, resulta que dicho individuo al estallar el Glorioso Movimiento Nacional se encontraba en Palma (Mallorca) pasando por Francia regresó a esta ciudad, se sindicó a la CNT en 21 de noviembre de 1936 entró a trabajar en la casa A. Arnaus el 19 del 1937, ingresó como técnico a consejería de Economía hasta el 25 de julio del mismo año, volviendo a la misma casa hasta la liberación de esta ciudad, perteneciendo al Consejo de Empresa, a su llegada de Palma publicó una carta abierta a la prensa local.

Lo que comunico a V. S. cuya vida Dios guarde, muchos años a los efectos oportunos.

Tarrasa 15 de marzo de 1939.

III Año Triunfal

El ALCALDE”²⁸

---

²⁸ ARXIU HISTÓRIC COMARCALDE TERRASSA (AHCT), Fons Postguerra, Informes personals, 1939, caps 109 (M-2), Salvador Miroso Gibert.

La instauració del règim franquista a Terrassa amb l'entrada dels nacionals el 26 de gener de 1939 vingué de la mà d'una fèrria repressió ben dissenyada des de les altes instàncies i articulada a nivell local per aquells grups, faccions i individus que s'havien mostrat partidaris de la causa nacional des d'un primer moment. Els dies abans d'aquesta entrada triomfal molts eren els que a la Terrassa republicana desitjaven que la guerra s'acabés fos quin fos el seu vencedor. Els assassinats arbitraris o selectius, les caresties de fam i articles de primera necessitat, el clima d'inestabilitat política i social o la por dels bombardeigs havien anat desgastant i castigant el conjunt de la població a la rereguarda republicana. És per això que molt pocs eren els que pensaren que la postguerra podria arribar a ser tan o més cruenta que els tres anys anteriors. I és que la fi de la guerra comportà un període de fam i carestia generalitzades, al mateix temps que el «Nuevo Estado» franquista imposava un sistema estatal de repressió social i política sense precedents. És el que un dels ideòlegs del nou règim feixista, José María Pemán, ja havia anunciat molt gràficament el 1937 amb la frase: «Quema de rastrojos para dejar abonada la tierra de la cosecha nueva. Vamos a tener, españoles, la tierra lisa y llana para llenarla alegremente de piedras imperiales».²⁹

En el marc d'aquesta estructura repressiva, l'àmbit local cobra una enorme importància. Els alcaldes, els policies municipals, els cossos de seguretat i informació, els membres del partit únic, els deladors conformen, al cap de poques hores d'haver-se instaurat el règim, una xarxa repressiva que té com a principal objectiu l'eliminació de l'enemic, però també l'eradicació de qualsevol possible germen de mínima dissidència. Tota una maquinària repressiva que instaura en la mentalitat col·lectiva un ambient

---

²⁹ José María PEMÁN, *Arengas y crónicas de guerra*, Cádiz, Cerón, 1937, pp. 94-95. Cit. en Josep FONTANA, "Reflexiones sobre la naturaleza y las consecuencias del Franquismo" a Josep FONTANA (ed.), *España bajo el Franquismo*, Barcelona, Crítica, 1986, p. 14.

generalitzat de por. En aquest context, el mateix règim fomenta la delació interessada i se n'aprofita. No només es busca controlar i reprimir els desafectes al règim, sinó el conjunt de la societat. El que es cerca és la seva subjugació total i absoluta a l'estat, per la qual cosa l'imperi permanent de la por és el seu millor aliat. És per això que el règim també deixa la porta oberta a l'arbitrarietat dels criteris de repressió, a l'opacitat de les detencions, a la parcialitat de les denúncies.

Informes com el que es reproduïx al començament del capítol mostren els procediments d'aquesta maquinària repressiva. El procés al pare de la Ignàsia comença amb la denúncia que un particular presenta al jutjat militar de Terrassa el dia 9 de març de 1939, un mes després de l'entrada dels nacionals a la ciutat pel carrer Topete. Poques hores més tard d'ésser denunciat, en Salvador Miroso és detingut al seu domicili particular i confinat a la presó de Terrassa, situada llavors al costat mateix de l'Hospital de Sant Llàtzer. Aquell mateix dia les autoritats municipals reben un ofici sol·licitant informació del cap de la Delegación de Información e Investigación de Falange a Terrassa, l'Emili Matalonga. Sis dies després l'alcaldia remet l'informe complet al jutge militar i al mateix Matalonga. Les informacions que aporta aquest informe ens parlen de la proximitat repressiva del règim. Només una política repressiva articulada socialment des dels municipis a partir del coneixement personal entre inculpats, delators i autoritats pot explicar el grau tan acurat d'informació amb què es treballa. Com sinó podien saber que el pare de la Ignàsia era a Mallorca quan va esclatar el conflicte? Com sinó van aconseguir esbrinar que l'entrevista anònima publicada a *El Dia* es remetia a uns fets viscuts pel mateix Salvador? En tot cas i tenint en compte aquest grau d'informació i proximitat, sorprèn que l'informe assegurí de forma contundent que en Salvador es va afiliar de primera hora a la CNT. En Salvador, un

independentista d'esquerres però home de dret i religiós, sempre havia mostrat les seves reticències cap al sindicalisme anarquista. Aquesta animadversió havia comportat nombroses discussions amb el seu fill Marcel·lí, ell sí molt pròxim a les idees cenetistes. Segons la Ignàsia, en Marcel·lí sí que s'hauria afiliat a la CNT. No tenim cap constància documental de l'afiliació d'un o altre. En tot cas, el pas d'en Marcel·lí per l'Ajuntament amb un càrrec de confiança política de primer ordre com és el de secretari d'alcaldia certificaria aquesta implicació política i sindical. Si afegim a aquest fet que en Marcel·lí aconsegueix fugir cap a França i que, per tant, no pot ser represaliat pel règim, podria explicar això per què s'acusa en Salvador d'una circumstància que remet només al seu fill? El fet que en Salvador tornés al territori republicà un cop esclatat el conflicte, que participés en les col·lectivitacions i que opinés en públic sobre el context polític del moment podien esdevenir una acusació en ferm, però mancava una vinculació política i sindical que acabés de decantar la balança. En el fons estava en joc la possibilitat d'una depuració administrativa o de tot un consell de guerra militar –molt més dur, contundent i exemplar. La parcialitat de l'informe també s'observa en el tractament que es fa de l'article a *El Dia*. Així, el que és una entrevista a un testimoni anònim es converteix en la publicació d'una "carta abierta a la prensa local". Sense cap mena de dubte, les mitges veritats i mentides de l'informe juntament amb la delació que inicia tot el procés feren que en Salvador malvisqués preventivament en un fred calabós de la presó de Terrassa durant prop de nou mesos. Tot esperant una sentència que semblava ja escrita el dia mateix de la seva detenció, les Mirosa contractaven desesperadament els serveis d'uns advocats del carrer Font Vella per defensar en Salvador. Els propers mesos les Mirosa anaren perdent part dels seus estalvis per pagar uns serveis que no donaren cap mena de fruits.

L'any 1939 instal·là els grisos de la por i la tristesa en tota la família Miroso. La Ignàsia anava a la presó a portar menjar calent a son pare dia sí i dia també. Encara bo que tenien la possibilitat d'aconseguir aliments, tot i que s'hagueren de treure de sobre la resta dels estalvis amb què comptaven. El fet que no tinguessin a mà el sou d'en Salvador, ni tampoc el d'en Marcel·lí, l'un empresonat i l'altre exiliat a França, havia deixat la família en una situació límit. En tot cas, una petita llum d'alegria envaïa la Ignàsia. Poc després de l'entrada dels nacionals a Terrassa, a començaments de febrer, la Ignàsia havia rebut una carta des de San Pedro de Cardena (Burgos). En Herbert estava sa i estalvi, però confinat en un camp de concentració. A la carta li deia també la direcció on el podia escriure. Així començava una relació epistolar molt profunda i intensa de la qual no resten sinó uns pocs, però valuosos bocins.

El bocí més antic és un dibuix datat del 19 de febrer de 1939, que representa de forma fidedigna l'església del monestir de San Pedro de Cardena. Aquest dibuix formava part d'una carta ja

desapareguda. De les més de cent cartes que va rebre la Ignàsia d'en Herbert, només catorze l'han acompanyada fins al dia d'avui. D'aquestes, vuit van ser escrites des de San Pedro de Cardena entre el 18 de juny i l'11 de setembre de 1939.

Un cop acabada la guerra gran quantitat de presos polítics, milicians, brigadistes i soldats de l'exèrcit republicà desbordaven les presons i els camps de concentració habilitats pel nou règim. El camp on estava reclòs en Herbert tenia les seves pròpies particularitats. Situat a l'edifici mateix del monestir cistercenc de San Pedro de Cardena, allí s'hi arribaren a entaforar més de 4.000 presoners. L'objectiu del règim era concentrar i controlar part dels nombrosos contingents de soldats republicans que estaven sent capturats, a l'espera de decidir el seu futur o utilitat. Les investigacions dels historiadors Javier Bandrés i Rafael Llavona han descobert que dos-cents brigadistes internacionals que estaven reclusos a San Pedro de Cardena, juntament amb «separatistas bascos», «comunistas catalanes» i cinquanta preses polítiques de la presó de Màlaga, foren estudiats per Antonio Vallejo Nágera, comandant militar i psiquiatre. Un dels objectius d'aquest estudi, intitulat *Biopsiquismo del Fanatismo Marxista* (1939-1940), seria demostrar que els ideals que havien portat tots aquests brigadistes a lluitar per la causa de la República espanyola no eren sinó producte de malformacions del cervell i anomalies de la *psique*.³⁰ Mentrestant, la resta de brigadistes continuaren el seu dia a dia al camp de concentració intentant omplir les moltes hores que els deixava la seva obligada reclusió al monestir.

El testimoni d'en Herbert a partir de les cartes que guarda la Ignàsia sembla representatiu de com ocupaven els presoners el

---

³⁰ Javier BANDRÉS & Rafael LLAVONA, "Psychology in Franco's Concentration Camp" en *Psychology in Spain*, vol. 1, núm. 1 (1997), pp. 3-9. En línia: <http://www.psychologyinspain.com/content/reprints/1197/1.pdf>.

temps que passaven al camp de concentració. En Herbert li comenta a les cartes que té força temps per llegir els pocs llibres que els deixen, per treballar en manualitats, per parlar amb els seus companys i aprendre idiomes i, especialment, per escriure i pensar en la seva família i en la mateixa Ignàsia.

“Estoy bastante aburido. Si tuviera ha mi disposición los libros necesarios no me sería el tiempo tan aburido, pero esos tengo que alquilarme cada día por un par de horas. Algunas veces estoy jugando el ajadres o naypes, así que no pienso siempre en presente. No quiero molestarte más con esos cuentos siempre mismos.”³¹

És evident que la censura de les ratllades modera les seves paraules. I això que ambdós ja coneixien i havien pogut comprovar en moltes de les cartes rebudes que a vegades no eren els únics a llegir les seves intimitats. Des d'aquesta òptica, una lectura d'aquesta correspondència no pot fer-se sense entendre que està mediatitzada en primera instància pel control de la censura. En la mateixa carta en Herbert comenta a la Ignàsia que està escrivint un llibre de notes amb tot el que està passant al camp de San Pedro de Cardeña. Així mateix, li comenta que està fent un anell amb la plata que aconsegueix d'intercanviar alguns dels articles que la mateixa Ignàsia li envia. I és que ja a la primera de les cartes conservades s'observa com en Herbert parla a la Ignàsia amb amor, tendresa i agraïment. De fet, fins i tot li reproduïx un emotiu paràgraf d'una carta que li acaba d'arribar des de Ljubljana. En ella, la mare d'en Herbert no es pot estar d'aconsejar-lo:

“Sobre todo estoy contenta de saver que tienes serca de ti una alma fiel y que te ama.- Herbert no olvidas

---

³¹ Herbert Fornezzi a Ignàsia Mirosa, carta 50, San Pedro de Cardeña, 30/8/1939.

nunca de que te he ablado tantas veces que una alma fiel no se encuentra tan pronto y facilmente y que vale una alma así mucho más que todo el dinero del mundo entero. También no olvidas ser hombre de palabra. [...] El verdadero amor se reconose en los momentos en que está uno lejos del otro y si en momentos esos no cambia el amor, entonces es el verdadero amor y bastante fuerte para poder esperar [...] para después unir os.”³²

I és que per aquelles dates la Ignàsia ja havia acceptat per carta la proposta que li havia fet en Herbert uns mesos abans. Així, sabent la desesperació i preocupació que embarguen la seva promesa, en Herbert intenta animar-la. El 26 d'agost de 1939 li escriu el següent:

“En tu primera carta he tomado conocimiento de que por allí abundan los alimentos y de lo contrario me dices que no tienes apetito por nada. Supongo que esta desperfección el saber en que situación me encuentro y por consiguiente te ruego que sencillamente no pienses en mi a las horas de comida. Lo sentiría mucho, de que tu salud peligre por causas de tus pensamientos en tu lejano.”³³

A més de demanar-li que s'animi, que els mals temps passaran, en Herbert intenta tranquil·litzar-la. Li comenta que el seu braç ja està completament curat i li recorda que a Terrassa va passar amb ella els millors dies de la seva vida entre passejada i passejada per la ciutat. Encapçala aquesta carta un preciós dibuix realitzat per ell mateix de l'església de San Pedro de Cardeña.

---

³² Herbert Fornezzi a Ignàsia Miroso, carta 28, San Pedro de Cardeña, 18-6-1939.

³³ Herbert Fornezzi a Ignàsia Miroso, carta 47, San Pedro de Cardeña, 25-8-1939.

Des de llavors, totes les cartes escrites vénen encapçalades per dibuixos, motius florals i fins i tot cites de les lectures d'en Herbert. Així, els versos «Ni el vino blanco imagino, de cuarenta años tan fino como tu boca olorosa» extrets de *Peribáñez y el Comendador de Ocaña* de Lope de Vega i un dibuix d'una platja llunyana amb el sol mig confós en l'horitzó amb una mar ben tranquil·la acompanyen la carta. A la mateixa epístola, en Herbert es preocupa per l'estat de salut de la Ignàsia, per la tristor que li mostra en les cartes que d'ella rep, planyent-se de la situació d'ambdós: "mi corazón ve a estallar cuando pienso a los dolores que sufrimos, porque el destino es tan injusto para nosotros."³⁴

³⁴ Herbert Fornezzi a Ignàsia Miroso, carta 48, San Pedro de Cardena, s.d. [entre el 26/6/1939 i el 29/8/1939].

Però continua animant-la, intentant que no defalleixi ni es desesperi per la situació, que de ben segur que les coses s'arreglaran, agraint-li en tot moment el seu suport.

"No puedes imaginar la alegría con quella he leido, que tu quieres representar mi madre, padre y mis hermanos que estan tan lejos. Es verdad que si no tenía a tí, estaría tan solo y no sé si podría soportar las dolencias de la vida que me pesa tan cruelmente."³⁵

De fet, molt pocs són els casos en què en Herbert mostra la desesperació per la seva situació o el sofriment que l'envaeix al camp de concentració, potser per no preocupar-la més del compte, com tampoc per no ser censurat. En una carta del 7 de setembre, en Herbert comença la carta agraint a la Ignàsia que li hagi enviat quatre postals de Terrassa, perquè "de nuevo me he acordado de los tiempos más hermosos que he vivido en Tarrasa",³⁶ però aquest record li fa més intens el desassossec de la seva pròpia existència. Unes ratlles més tard no s'està de fer referència per primera i última vegada a la situació al camp de concentració, on el confinament fa sortir molts presoners de polleguera.

"No te puedes imaginar que malos son algunos prisioneros aqui (quiero decir de los extranjeros). [...] Muchas veces estoy muy tétrico, porque tengo que estar junto con ellos. He observado que muchos ya han perdido su caracter y su honor"³⁷

---

³⁵ Herbert Fornezzi a Ignàsia Miroso, carta 48, San Pedro de Cardaña, s.d. [entre el 26/6/1939 i el 29/8/1939].

³⁶ Herbert Fornezzi a Ignàsia Miroso, carta 55, San Pedro de Cardaña, 7/9/1939.

³⁷ *Ibidem*.

El censor deuria considerar que aquesta frase no criticava l'autoritat franquista, sinó que més aviat comprometia els presoners. En qualsevol cas, aquesta tristor no és ni de bon tros el sentir generalitzat de les cartes escrites per en Herbert des de San Pedro de Cardena, com a mínim de les que la Ignàsia ha mantingut al seu costat. La següent, datada de l'11 de setembre, està encapçalada per un dibuix d'un far situat al bell mig del mar i que il·lumina el firmament. En el text li comenta que ja li ha enviat per correu certificat l'anell de plata i que espera amb delit que el rebí. Llavors recorda el dia que li va demanar la mà en prometatge al jardí de casa seva, així com el primer dia que va arribar a Terrassa malferit i amb moltíssima febre. Després de preguntar per la situació del seu pare Salvador i el parador del seu germà, en Herbert demana a la Ignàsia que es posi en contacte per carta amb la seva família a Iugoslàvia, ja que fa molt temps que no rep notícies d'ells. És per això que li dóna l'adreça del seu germà Otmar a la petita localitat de Lovrenc na Pohorju (Maribor, Iugoslàvia), perquè li escrigui una carta explicant-li la seva situació. Ja s'encarregarà el seu germà de trobar un amic que li tradueixi la carta del castellà a l'eslovè.³⁸

La Ignàsia se les va enginyar per contactar amb els Fornezzi i el 13 d'octubre ja rebia resposta des de Iugoslàvia. L'Otmar agraeix a la Ignàsia de part de tota la seva família el suport emocional i material que està donant al seu germà. Així mateix li fa extensiu el mateix temor expressat per en Herbert: que les cartes que s'estan enviant uns i altres no estiguin arribant al seu destí, que es perdin pel camí. Finalment també li comenta les accions que han pres sense massa èxit per intentar alliberar en Herbert, com ara contactar amb els consolats Iugoslaus de Barcelona i París o la seu central de la Creu Roja a Ginebra.³⁹

---

³⁸ Herbert Fornezzi a Ignàsia Mirosa, carta 57, San Pedro de Cardena, 11/9/1939.

³⁹ Otmar Fornezzi a Ignàsia Mirosa, s/n, Ljubljana, 13/10/1939.

El context internacional no ajuda gens que aquestes accions fructifiquin. La segona guerra mundial comença pocs dies abans, el 3 de setembre, amb la invasió nazi de Polònia. En aquest context, un règim franquista alineat ideològicament i política amb les forces de l'Eix no està disposat a complir amb una legislació internacional provinent de París o Ginebra i que no reconeix com a seva. A més a més, per aquelles dates els consells de guerra comencen a funcionar a tot drap a la península, tancant-se els expedients d'aquelles nombroses causes judicials incoades mesos abans. Les sentències firmades comporten en la majoria de casos la pena capital, la presó o els treballs forçats. La pau instaurada pel règim es construeix sobre els fonaments d'una maquinària repressiva que inclou un miler de centres de reclusió política, cent noranta camps de concentració, dos-cents batallons de treballadors, noranta batallons disciplinaris i més de dues-centes presons. Els casos d'en Herbert i d'en Salvador no s'escapen pas d'aquesta situació.

A començaments de la tardor de 1939, en Herbert és condemnat a realitzar treballs forçats a «Regiones Devastadas», per la qual cosa és traslladat al camp de concentració de Belchite (Saragossa). El règim necessita reconstruir el país d'una guerra que l'ha malmès, però per fer-ho deixa de banda tot acord internacional. El «Nuevo Estado» utilitza destacaments de presos polítics i presoners de guerra per reconstruir les zones i pobles destrossats per la lluita entre ambdós bàndols durant la guerra. La justificació que dóna el règim és tan ideològicament perversa com econòmicament interessada. Segons el *Patronato para la Redención de Penas*, aquest programa governatiu dóna "un hondo sentido de reparación moral y de justicia histórica, pues hace participar en la restauración material de España a aquellos mismos que

directamente contribuyeron a destruirla.”⁴⁰ Entre els molts pobles i regions que es decideixen reconstruir amb aquesta mà d’obra gratuïta destaca a nivell simbòlic el petit poble de Belchite. Des d’agost de 1937, Belchite havia esdevingut un dels enclavaments principals del front d’Aragó, i va quedar completament destruïda pel foc creuat entre ambdós bàndols. En finalitzar el conflicte, el dictador decideix que el poble fantasma es converteixi en símbol de l’«alzamiento», ordenant que les runes es mantinguin simbòlicament al seu lloc en qualitat de “bastión que aguantó la furia rojo-comunista”.⁴¹ Al costat de les runes del poble és on es construeix *ex novo* el nou Belchite. Prop d’un miler són els presoners de guerra i presos polítics que són concentrats allí per construir el nou poble, entre els quals es troba el promès de la Ignàsia.

En Herbert arriba a Belchite a començaments de tardor del 1939, per bé que la primera de les quatre cartes que la Ignàsia guarda de la seva estada al camp de concentració saragossà porta data del 20 de desembre de 1939. En aquesta carta li dóna molts records per als seus pares, per a la Isabel i per a la seva bona amiga Anita, i li destaca que a Belchite té molt menys temps lliure que a San Pedro de Cardena.⁴² La mateixa rapidesa i poca cura del traç i la inexistència d’aquells dibuixos acurats i preciosistes que caracteritzaven la correspondència des de San Pedro ja delaten les enormes diferències entre ambdós camps. I és que les condicions d’un i altre camp no tenien res a veure. Mentre que el camp de concentració de San Pedro de Cardena tenia per objectiu recloure i controlar presoners de guerra, el de Belchite desprèn la venjativa prepotència del vencedor. I és que la

---

⁴⁰ Cit. a Isaias LAFUENTE, *Esclavos por la patria. La explotación de los presos bajo el franquismo* Madrid, Temas de hoy, 2002. La cita fa referència a la *Memoria del Patronato para la Redención de Penas* enviada a Franco el 1939.

⁴¹ *Ibidem*. La cita fa referència al discurs pronunciat pel dictador el dia de la inauguració del nou poble de Belchite, l’any 1954.

⁴² Herbert Fornezzi a Ignàsia Miroso, carta 100, Belchite, 20/12/1939.

Belchite 20. XI. 1939.

Amor mio:

(800)

Quiero me mucho
dulce amor mio
que amante siempre yo te seré
y con tus besos
y tus caricias
mis sufrimientos en callaré.

Te deseo que al recibir ésta disfrutes
de la mejor salud y igual tus padres,
~~como la está disfrutando quien escribe.~~

La presente sirve para decirte que
he recibido tu carta certificada con la
hoja para recoger el paquete.

En esta también te quejas que te
escribo menos que en S. P. d. C.

¿Cuerrida mía - tu no comprendes que
aquí no tengo tanto tiempo como lo
tenía en S. P. ? - Pero puedes
estar segura que todos los días

construcció del nou Belchite es fa a l'estil d'«El Valle de los Caidos», amb la sang dels que hi treballen. Els testimonis que han sobreviscut descriuen el camp com un veritable infern.

“Nos alimentaban con agua sucia que quería parecer café y acelgas solas, siempre acelgas. Trabajábamos todo el día. A las seis de la mañana tocaban diana y los militares rodeaban el pueblo para que nadie pudiera escapar, aunque algunos, ayudados desde

fuera, lo lograron. Los del pueblo que estaban libres debían mostrar un salvoconducto para entrar y salir del cerco. Pasábamos mucho frío y hambre.”⁴³

En uns termes similars ens en parla la Ignàsia a partir del record d'aquelles cartes escrites des de Belchite i que ja no té entre les seves mans.

“allà [a Belchite] hi havia molta repressió, que els pegaven molt, [...] ell [en Herbert] deia, mucha mano dura, que havien d'anar molt alerta, que patien molt. A San Pedro de Cardena ho van passar més bé. A San Pedro de Cardena no m'havia dit mai res. Pensa que em feia uns dibuixos a les cartes més macos [...]. I en canvi aquí...”⁴⁴

I és que tot i el control de la correspondència, en Herbert i la Ignàsia troben per aquestes dates la forma de fer-se arribar els seus sentiments i les seves opinions d'una manera més segura. Un bon dia d'octubre, poques setmanes després que en Herbert hagi arribat a Belchite, la Ignàsia rep una sorprenent carta des d'Andalusia. A dins, en poc més de quatre ratlles, un presoner escapat del camp li diu que ha estat amb el seu promès al camp de Belchite. En Herbert li hauria demanat que li escrigués per dir-li que mulli amb una mica d'aigua aquells fulls que estiguin en blanc de les cartes enviades per en Herbert. Així ho fa, fins que en una de les cartes rebudes observa com s'entreveuen unes lletres. En una altra carta en Herbert li explica el sistema: s'escriu sobre els fulls mullats amb un estiló de fusta que no traspassi el paper i es deixa assecar. Si després es mulla de nou el paper,

---

⁴³ Cit. en Xavier MONTANYA, “Belchite. Las Huellas de la Memoria” en *La Vanguardia*, 9 d'octubre de 2002. Testimoni de Manuel Vaquero, militant de la UGT que treballa l'any 1942 al camp de concentració de Belchite.

⁴⁴ АНСТ, Arxiu de Fonts Orals, Memòria Terrassenca, Entrevista a Ignàsia Miroso, 13/2 (2000), p. 6.

l'escrit ocult es torna a fer visible. En els mesos següents, en Herbert i la Ignàsia s'escriuran alguna que altra carta mitjançant aquest sistema. Malauradament, la Ignàsia no n'ha conservat cap ni una, d'aquestes cartes escrites. I és que cap d'elles sobreviurà les penúries de l'any 41.

Per les mateixes dates que ambdós comencen a regalar-se amb aquesta correspondència clandestina, la delicada situació d'en Salvador no és gens esperançadora. L'execució l'11 de novembre de 1939 al camp de la Bota (Barcelona) de diversos militants cenetistes de Terrassa, com ara Antoni Marin, Francesc Gil, Josep Gabaldà o Ricard Torrella,⁴⁵ no dóna massa bons auguris per a algú que també es troba inculpat com a cenetista, per bé que injustament. Tot just un mes després d'aquests afusellaments, el 13 de desembre, en Salvador és portat a l'Escola Industrial, on es celebra el seu consell de guerra. La sentència defineix els suposats crims d'en Salvador amb el següent eufemisme: «Socorro a la Rebelión».⁴⁶ Amb tan sols quatre paraules els vencedors de la guerra capgiren la realitat històrica. La legalitat republicana és vista com una rebel·lió. L'única legalitat que existeix per als colpistes és la de l'«alzamiento nacional» de juliol del 36. Des d'aquesta òptica, el retorn a Terrassa d'en Salvador des de Mallorca per estar amb la seva família i, especialment, la seva suposada implicació política amb la CNT pocs dies després d'arribar a casa són entesos pels jutges militars com a participació directa en la rebel·lió roja contra la legalitat del «alzamiento». Una legalitat que en Salvador hauria menystingut amb una «carta abierta» a la premsa terrassenca. La resta d'accions que se li imputen, com ara la seva participació en la fàbrica col·lectivitzada Arnaus, serien conseqüència lògica i directa segons la sentència de la seva participació i implicació

---

⁴⁵ Xavier MARCET (dir.), *Història de Terrassa en el segle XX*, Terrassa, Diari de Terrassa, 1993, p. 204.

⁴⁶ ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA (ANC), Institucions, Centre Penitenciari d'Homes de Barcelona (Presó Model), Expedients personals d'interns: Salvador Mirosa i Gibert.

política amb la CNT ja des dels primers dies de la «rebelión» roja i republicana. Tot i que en Salvador és un home molt pròxim a l'ideari catalanista, republicà i catòlic d'Acció Catalana Republicana i que no combrega gens amb el sindicalisme anarquista de la CNT, aquesta acusació fa decantar la balança: en Salvador és condemnat a quinze anys de presó. Tres setmanes després, el 2 de gener de 1940, en Salvador és lliurat per les autoritats penitenciàries de la presó de Terrassa a la guàrdia civil, que el trasllada a la destinació que marca la sentència. Aquell mateix dia de gener de 1940, en Salvador és tancat en un fred calabós de la presó Model de Barcelona.⁴⁷

A aquesta difícil situació dels Miroso, amb el pare empresonat i el germà gran exiliat, s'hi afegeix la condemna del germà petit, en Manel, que per aquelles dates també és enviat a Madrid per complir de nou el servei militar. Al temps que les preocupacions pel pare, pels germans i pel seu promès absorbeixen els pensaments de la Ignàsia, les seves accions es centren a cercar aliments i diners de sota les pedres, a escriure noves cartes i rellegir les que rep des de Belchite, a visitar i portar menjar calent a son pare primer a la presó de Terrassa i després a la Model de Barcelona i a fer gestions per intentar alliberar-lo. Els advocats de la Font Vella insisteixen a la família que no es desesperi, que s'ha de recórrer la sentència (i continuar pagant). Mentre ambdós advocats paren la mà, les Miroso no veuen que els recursos judicials puguin donar cap mena de fruits.

La visita a finals d'any d'un company de reclusió d'en Salvador els obrirà els ulls. Les va a veure poc després d'haver sortit de la presó i els comenta que el millor que poden fer és prescindir d'uns serveis que no treuen cap a res. Ell mateix és advocat i sap de bona tinta que els recursos judicials quan ja hi ha sentència

---

⁴⁷ *Ibidem*.

ferma són paper mullat per al règim. Mentre no hi hagi delictes de sang pel mig, l'únic recurs entra per aconseguir amb molta sort el beneplàcit d'una autoritat que avaluï el condemnat. Aquest advocat terrassenc de professió i polític no parla pel seu propi cas, però coneix de bona tinta aquells qui poden intercedir per en Salvador.

Primer alcalde de la ciutat durant la Segona República, l'Avel·lí Estrenjer és detingut el mes de febrer de 1939 per les autoritats franquistes, acusat d'haver tingut un càrrec polític durant la guerra civil. El seu nomenament com a interventor delegat de la Generalitat a la Mútua d'Assegurances de Terrassa sota la direcció d'en Guitart és l'excusa trobada per empresonar-lo «preventivament», primer a la presó de Terrassa i, a partir de juliol del mateix any, a la barcelonina del Poble Nou. Finalment, el 23 de desembre de 1939 és absolt sense càrrecs, ja que el règim no aconsegueix provar la seva implicació política en cap partit durant la guerra. En el seu confinament preventiu a la presó de Terrassa coincideix amb en Salvador Miroso, detingut per raons similars, però a qui sí se li atribueixen vinculacions polítiques durant la guerra amb la CNT. Durant el seu confinament a la presó de Terrassa, l'Avel·lí Estrenjer coincideix amb en Salvador, de tarannà republicà, catalanista i catòlic com ell, que li explica el seu cas. Així, quan l'Avel·lí sortí de la presó a finals de desembre del 39, no dubtarà ni un sol moment a posar-se en contacte amb les Miroso i donar-los un cop de mà. Els aconsella que el millor que poden fer és deixar de pagar uns advocats que estan aconseguint un sobresou a costa seva, que han d'aprofitar la reconeguda condició de catòlic practicant d'en Salvador perquè algun càrrec de la jerarquia eclesiàstica catalana intercedeixi per ell davant del règim. Les Miroso no ho dubten ni un moment. Aviat les veurem trucant a les portes del monestir benedictí de Montserrat.

Mentre la personalitat d'en Salvador s'enfosqueix a la Model de Barcelona en ple hivern de 1940, en Herbert intenta animar la Ignàsia amb les seves cartes. Quatre dies després que en Salvador sigui traslladat a la presó barcelonina, el 6 de gener de 1940, en Herbert li n'escriu una on li demana que no defalleixi, tot i que "puedo comprender si es todo esto en relaciones con tu querido padre", que no emmalalteixi i continui sent tan forta com sempre. La carta acaba amb un contundent "¡Creo que pronto nos veremos!"⁴⁸ I és que per aquelles dates en Herbert ja està planejant fugir de Belchite.

Uns dies abans, pels volts de Nadal, la Ignàsia surt de casa quan una veu la crida des d'un magatzem contigu. "Ignacia". La Ignàsia s'aproxima una mica a la porta entreoberta del magatzem abandonat. Allí hi ha dos xicots amagats que no coneix. Tota sorpresa i esporuguida decideix anar-se'n, com si la cosa no anés amb ella. "Estábamos con Herbert". En sentir el seu nom la Ignàsia s'atura en sec i es dirigeix cap als dos joves. "Ai que pasa?". "Nosaltres som escapats del camp de concentració. Només li venim a dir que en Herbert també s'escaparà perquè no ho podem aguantar, [...] és algo que no es pot aguantar. Tots moriran en allà. Els que es quedin moriran allà"⁴⁹ Després de portar-los una mica de menjar i diners, els dos joves segueixen el seu camí cap a Barcelona.

La Ignàsia resta a Terrassa amb la desesperació de tenir el pare tancat a la presó de Barcelona i amb l'alegria continguda per la por de saber que el seu promès cerca la manera d'escapar-se. La Ignàsia explica com en Herbert no li va explicar mai que tenia pensat fugir de Belchite, ni tan sols a partir del mètode de la tinta invisible. No es va atrevir a revelar uns plans que podien caure en

---

⁴⁸ Herbert Fornezzì a Ignàsia Miroso, carta 103, Belchite, 6/1/1940.

⁴⁹ АНСТ, Arxiu de Fonts Orals, Memòria Terrassenca, Entrevista a Ignàsia Miroso, 13/1 (2000).

mans dels militars. En tot cas, des del seu encontre amb els dos joves, la Ignàsia comença a advertir que en Herbert està preparant la seva sortida. Des del mes de gener de 1940, la Ignàsia nota com en Herbert finalitza les seves cartes amb comentaris que semblen del tot premonitoris de les seves intencions. I no només per l'exclamatiu "¡Creo que pronto nos veremos!" amb què finalitza la carta del 6 de gener de 1940. La Ignàsia encara en guarda una altra, datada del 9 de febrer de 1940, on en Herbert és una mica més explícit, però suficientment ambigu com per no donar pistes a tercers.

"¿Y tu querido padre como está? Cuando le visites le transmites mis más sinceros saludos y recuerdos con mi profundo deseo que muy pronto se encontrase en lado de su querida familia [...] ¿Sabes que? Las cartas que te voy remitir en cada carta que te escribo las guardes, igual la foto tuya. Todo que te mandaré lo guardes para mí y si yo no viniera entonces lo comuniques a mis padres"⁵⁰

Sembla evident que en Herbert sap el perill que està a punt de córrer i vol deixar-ho tot ben preparat. Per aquelles dates en Herbert escriu una altra carta a la Ignàsia, molt més explícita, on sí que li diu clarament que està planejant la fuga de Belchite. És una d'aquelles «cartes blanques» escrites amb el mètode de la tinta invisible. La informació que li dona és tan compromesa que pot arribar a portar-li problemes no només a ell, que l'ha escrita, sinó a tots aquells a qui va dirigida; a la mateixa Ignàsia, però també a aquells companys amb qui compta per organitzar la fuga. En les poques ratlles en blau que apareixen en Herbert comunica a la Ignàsia que té la intenció de fugir de Belchite juntament amb dos companys, un d'ells intendent de campanya

---

⁵⁰ Herbert Fornezzi a Ignàsia Miroso, carta 108, Belchite, 9/2/1940.

del mateix Tito. En Herbert demana a la Ignàsia un favor. L'intendent d'en Tito necessita que porti la carta que acaba de rebre a un pis de Barcelona. L'adreça és el primer pis de la Travessera de Gràcia, número 123, i que allí preguntí per la Maria, la portera de l'edifici, a qui ha de mostrar la carta, que ella ja ho entendrà tot.⁵¹

La Ignàsia pensa i repensa molt quina decisió ha de prendre. Les pors l'envaeixen. Des de fa temps sent com les ombres del règim la segueixen. Fins llavors no li havia preocupat massa sentir-se observada per desconeguts o topar amb mirades que ràpidament la defugien, perquè no havia tingut res a amagar. Si les autoritats decidien seguir-la, era problema del policia que li toqués vigilar-la d'amagat. L'únic que havia fet era cartejar-se d'amagat amb en Herbert, però no s'havia implicat de cap manera en la lluita contra el règim. En canvi, el que li demana en Herbert en aquesta ocasió és que col·labori en la seva fugida, lliurant la carta en un pis clandestí de Barcelona, i això pot ser considerat pel règim com col·laboració amb la desafecció contra el franquisme. Finalment i tot i les pors, la Ignàsia fa el cor fort i es dirigeix, després de pensar molt com fer-ho, cap al pis de la Travessera de Gràcia. La Ignàsia aprofita un dels viatges a Barcelona per portar menjar a en Salvador. Després de visitar el seu pare a la Model, decideix tirar pel dret i encaminar-se cap al barri de Gràcia. Ja des de Terrassa havia notat la presència de dos desconeguts observant-la. És per això que en arribar a la travessera de Gràcia decideix despistar-los entrant en un altre portal i enfilant-se al capdamunt de l'edifici, amagant-se dins d'un colomer. Allí s'hi està una bona estona fitant cap al carrer de tant en tant, on observa com dos senyors entren i surten de diversos edificis, com si la busquessin, perdent-los de vista al cap d'una estona. Tot i això, la Ignàsia decideix romandre al

---

⁵¹ AHCT, Arxiu de Fonts Orals, Memòria Terrassenca, Entrevista a Ignàsia Miroso, 13/2 (2000), p. 7.

colomer. Una hora i mitja més tard surt del seu amagatall i es dirigeix cap a l'adreça indicada.

La Ignàsia recorda com l'edifici, que avui dia encara es manté en peu, tenia dos grans portalons de fusta que menaven cap a una petita entradeta amb una porteria a mà dreta. Com que no hi troba ningú, la Ignàsia decideix pujar al primer pis, on suposadament hi viu la Maria, la portera de l'edifici, i truca a la porta.

“Vaig veure que em miraven per la reixeta i que tornaven a tapar la reixeta. I vaig pensar «Ai mare, què és estrany”». I no m’obrien, no m’obrien i jo, ring, i llavors em van obrir, així una miqueta, i diu que «Què volia?». Jo dic que vinc de part del Herbert Fornezzi, que està en el camp de concentració de Belchite. Ui, de seguida em van obrir la porta. I llavors em diu, «passi, passi»⁵²

La Ignàsia espera contactar amb la Maria, amiga segons en Herbert d'en Tito, «el futuro jefe de mi país», però en canvi hi troba dos senyors estrangers.

“Jo pensava veure una senyora i vaig veure dos senyors. Estrangers, tots dos, es veien estrangers perquè parlaven amb l’accent estranger. [...] «Queria ver a una tal María», jo no me n’encordo de l’apellido, ara. Bé, tampoc el vull dir. [...] I llavors diu: «Es igual, nosotros estamos en representación de ella». Jo no sabia si eren en contra o a favor. [...] «Es que jo ara estic en un dubte. Jo no sé si vostès, m’hauràn de dir de quin cantó». I llavors, em van dir: «Pot estar tranquil·la, nosaltres també som de les

---

⁵² АНСТ, Arxiu de Fonts Orals, Memòria Terrassenca, Entrevista a Ignàsia Miroso, 13/2 (2000), p. 7.

brigades internacionals. També vam venir aquí a ajudar.» Llavors ja vaig quedar tranquil·la. Vaig pensar que això no ho dirien si fossin espies [...].”⁵³

És per aquesta raó que els dóna la carta i els diu que en Herbert i els seus companys estan a Belchite i que pensen fugar-se, que els han d’ajudar. Ells li comenten que no es preocupi, que ja s’encarregaran de trobar un pis on amagar-los i de trobar la manera per treure’ls del país, que no tingui problemes.

“Aquells senyors em van dir que primer de tot m’havien de fer una advertència, que quan sortís d’allà no digués a ningú res d’aquell pis, que se m’oblidés completament el número, el carrer, tot, que no digués res de res. I vaig dir que podien estar tranquils, perquè jo, jo el que volia, era que el Herbert estigués bé. [...] Abans que me’n vaig anar ells em van preguntar moltes coses. A ells els interessava treure a en Josip Broz del camp de concentració”⁵⁴

En aquest punt les mateixes explicacions de la Ignàsia es contradiuen. En algunes ocasions explica com en Herbert estava a Belchite amb un intendent d’en Tito, però quan explica la fugida sempre parla del mateix Tito com a presoner al camp de concentració i d’en Herbert com el seu intendent. És evident que la versemblança d’ambdós records no és la mateixa. Tot i que hi ha nombrosos testimonis contemporanis que parlen de la presència d’en Tito a Espanya durant la guerra civil, ni que fos testimonial, no n’hi ha cap que el situï en un camp de concentració franquista a començaments de 1940. D’altra banda les mateixes biografies oficials són molt confuses en el període

---

⁵³ AHCT, Arxiu de Fonts Orals, Memòria Terrassenca, Entrevista a Ignàsia Miroso, 13/2 (2000), p. 7.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 8.

de la guerra civil, mentre que són molt clares a l'hora de situar-lo els anys 1939 i 1940 voltant per Europa en favor de la causa comunista. En aquest sentit, el més versemblant fóra que el company de fuga d'en Herbert fos intendent del Tito i no en Tito mateix. En tot cas, això no treu que aquest no vingués a visitar els brigadistes a Terrassa a finals de l'any 1938, com tampoc treu que la Ignàsia participés directament en la fugida de Belchite d'en Herbert i del seu intendent.

De fet, en Herbert no tornarà a escriure cap més carta a la Ignàsia des de Belchite. El proper cop que parlin serà en primera persona. Dues setmanes després d'aquesta carta blanca, cap a finals de febrer de 1940, la Ignàsia topa en sortir del portal de casa seva amb un Herbert prim i demacrat que l'espera. El fa entrar a casa seva a cuita-corrents i mentre en Herbert menja un mos li conta el periple que ha passat per arribar fins a Terrassa. Li explica que ha fugit del camp amb dos companys més, que ara es troben a Barcelona amagats en un pis franc facilitat pels brigadistes de la Travessera de Gràcia, i que han estat caminant de nit i descansant durant el dia per evitar ser descoberts per la guàrdia civil. Li relata també que als barracons passaven molta gana i que treballaven de sol a sol. Al camp els arribaven notícies de la segona guerra mundial i no podien quedar-se quiets. A més, en Herbert assegura que si s'haguessin quedat molt més temps haurien acabat morts d'inanició o d'alguna de les pallisses que de tant en tant facilitaven els oficials del camp.

De la fugida del camp en Herbert també li explica que no la van preparar massa. Sortir del camp no era massa difícil. El més complicat era que cap dels guardes et veiés i donés l'alto. En Herbert i dos companys més, entre els quals l'intendent d'en Tito, haurien decidit organitzar una senzilla treta per fugir. Un dels tres aniria cap a fora del barracó i preguntaria al guarda si li podia

portar una aspirina. Mentre el guarda buscava l'aspirina, en Herbert i l'altre company fugirien. En tornar el guarda, el company que hauria demanat l'aspirina aprofitaria per estabornir el guarda. Era la millor forma que van enginyar-se per fugir. Si el de l'aspirina fugia de forma immediata amb els altres dos companys, el guarda no hauria tardat massa a avisar. En canvi, si no aconseguia estabornir el guarda, aquest només el detindria a ell, mentre que els altres dos companys ja haurien fugit sense saber-ho el guarda. Fins l'endemà a l'hora de passar revista no s'haurien adonat de la seva desaparició. En qualsevol cas la pensada els va sortir rodona. En Herbert li comenta que van córrer i córrer; "tota la nit es veu que van córrer". Tot i que la Ignàsia no se'n recorda de la data exacta, sí que recorda que "devia fer fred perquè ell anava amb un tabard. Jo li havia enviat un tabard que era del meu germà."⁵⁵ Dies després arriben prop de Barcelona on els tres companys d'escapada se separen. Dos d'ells es dirigeixen cap a Barcelona, al pis de Travessera de Gràcia, mentre que en Herbert se'n va cap a Terrassa. La resta ja la coneix la Ignàsia.

Després d'explicar-li el seu periple, en Herbert li demana si pot quedar-se amb ella. Sap el perill que corren si s'amaga amb ells a Terrassa, però desitja estar prop de la Ignàsia. Ella també ho prefereix. Després de xerrar-ho i discutir-ho amb la seva mare, totes dues decideixen de parlar amb algun veí de confiança perquè l'hostatgi. Elles no el poden amagar a casa, perquè la policia pot seguir la pista de la correspondència i visitar-les per sorpresa. Finalment aconseguen que en Herbert s'estigui amagat a la casa que hi ha just al davant, a Ca la Dominga, la tenda d'ultramarins de la bona amiga Dolors Golobardes, la Dolorettes. De fet, la Ignàsia no és l'única persona en vida que recorda l'estada d'en Herbert a Terrassa després de fugir del camp de concentració. Dos són els testimonis directes que ens

---

⁵⁵ AHCT, Arxiu de Fonts Orals, Memòria Terrassenca, Entrevista a Ignàsia Miroso, 13/2 (2000).

permeten contrastar la seva estada per aquelles dates. El primer és una de les millors amigues de la Ignàsia, que vol mantenir-se en l'anonimat, però que té molt present aquelles dates. Recorda molt especialment com n'estava de preocupada i anguniada la Ignàsia per evitar que no els enxampessin. El segon testimoni és el de la mateixa Dolorettes, que recorda com en més d'una ocasió va parlar amb aquell brigadista internacional que ella i la seva mare van tenir amagat dues setmanes a la rebotiga de la tenda. Durant aquells dies ella se'n va anar a dormir amb la seva mare, mentre que en Herbert s'establí a la seva habitació. La Dolorettes recorda especialment una conversa que va mantenir amb en Herbert. Parlaven de dolços i el brigadista internacional li va prometre que quan es casés amb la Ignàsia la convidarien a Maribor (Iugoslàvia), que era on en Herbert tenia pensat establir-se, i que allí li faria pastissos a dojo, que ell en sabia molt, ja que assegurava que abans de la guerra havia treballat de pastisser a Ljubljana.

Per tal d'evitar ser descoberts, la Ignàsia no trepitja en cap moment la tenda d'ultramarins, però en Herbert no es queda tancat a Ca la Dominga. Durant les dues setmanes que s'està a Terrassa surt diversos cops a passejar i fins i tot la segueix pel carrer esperant que no hi hagi ningú al voltant per abordar-la i parlar amb ella. En més d'una ocasió ella li diu que no se li acosti, que els poden veure i delatar-los. I és que a la Ignàsia no li agrada massa que en Herbert la segueixi i encara menys que surti del seu amagatall. La Ignàsia li repeteix que hi ha molts feixistes que els poden descobrir, però també entén que és incongruent que estigui amagat a Terrassa, si no tenen la possibilitat de veure's.

En aquest punt, un fet fa que tots prenguin consciència del perill que corren. La Ignàsia encara avui recorda amb moltíssima por el primer cop que amb nocturnitat la Guàrdia Civil escorcolla

casa seva. L'excusa que donen els membres de la benemèrita per entrar al domicili és que han trobat una caixa d'armes a la Rutlla i que han d'inspeccionar la casa per saber si allí s'hi amaga el desafecte que la transportava. En cap cas parlen d'en Herbert, com tampoc de cap presoner fugit d'un camp de concentració.

“Va ser horrorós tot. Jo ja et dic venien a les dotze de la nit buscant armes [...] es pensaven que estaven amagats a casa. I per això venien tot sovint, ... però en comptes de venir de dia, venien a la nit. La meva mare, llavors, pobra [...] em va dir «per culpa teva ens agafaran a tots». I jo això, aquestes paraules, se'm van quedar tan clavades. I no me les podia treure del cap.”⁵⁶

Aquest escorcoll inesperat fa que en Herbert decideixi que ha de contactar amb els companys de Barcelona, ja que veu molt clar que la seva presència a Terrassa complica la situació i implica directament tota la família i amics de la Ignàsia. És per això que l'endemà mateix li diu que té pensat d'estar-se amagat a Barcelona fins que pugui trobar la manera de poder marxar cap a Eslovènia. “¿Vendrás conmigo Ignacia?”. Els pensaments que envaeixen llavors la Ignàsia mesclen la voluntat de romandre amb ell i la tristesa de saber que no pot marxar i deixar-ho tot enrere. No pot abandonar la família en aquell moment. La Ignàsia té molt present la forma com el règim fa pagar als familiars la impossibilitat de castigar els que s'han exiliat.

“Però jo pensava, si marxés llavors els agafaran a ells, perquè això ho feien. Quan marxava un de la casa, que anaven a buscar a un i no el trobaven, llavors

---

⁵⁶ АНСТ, Arxiu de Fonts Orals, Memòria Terrassenca, Entrevista a Ignàsia Miroso, 13/1 (2000), p. 58.

agafaven la dona, entens? I pensava: i si agafen a la mare llavors si no em poden agafar a mi”⁵⁷

Així, la Ignàsia farà el possible perquè en Herbert aconsegueixi sortir de la península i arribar a Ljubljana, però també decideix no marxar pas amb ell.

Durant els prop de vuit dies que en Herbert s'està a Barcelona, ambdós aprofiten els viatges que fa la Ignàsia per portar menjar al seu pare per passar una estona junts. En la immensitat de la capital se senten menys observats que no pas a Terrassa, on molta gent coneix la Ignàsia. El pis clandestí on s'estableix en Herbert és el d'uns companys que hauria conegut al front, els germans Mariné. Aquest pis està situat a l'avinguda del Paral·lel, ben a prop del port, cosa que els dóna la possibilitat d'estar al corrent dels vaixells que en salpen. És així com aconsegueixen entrar en contacte amb el patró d'un vaixell noruec amarrat al port i que en pocs dies ha de salpar cap a Gènova. En Herbert hi té «bitllet de polissó», això sí, a canvi d'una elevada suma de diners difícil d'aconseguir pels germans Mariné. A més ha de contactar amb la seva família per tal que el vagin a buscar quan arribi a Gènova. La Ignàsia no s'ho pensa dues vegades. Ella mateixa enviarà una carta al pare d'en Herbert, en Frank Fornezzi, on li explicarà els detalls del viatge per tal que el pugui anar a rebre a Gènova. Així mateix, també aportarà les poques monedes de plata que encara manté amb ella per completar el que falta per pagar el passatge. Tot i que en el fons ella desitjaria romandre al costat d'en Herbert, tan aviat com pugui li portarà les monedes perquè pugui emprendre el viatge de retorn a casa.

El primer encàrrec el realitza ben ràpid. L'endemà mateix aprofita de nou que ha d'anar a portar menjar al seu pare a la presó per

---

⁵⁷ АНСТ, Arxiu de Fonts Orals, Memòria Terrassenca, Entrevista a Ignàsia Miroso, 13/1 (2000), p. 58.

dirigir-se després cap a l'edifici de Correus a Via Laietana i tirar des d'allí la carta. La Ignàsia no s'atreveix a enviar-la des de Terrassa. Malauradament, dues nits després un nou escorcoll de la policia sembla truncar el segon encàrrec. Després de regirar tota la casa i de no trobar el que busquen, els guàrdies civils demanen per la Ignàsia i li diuen que tornaran a passar pel domicili aquella mateixa setmana; cal que estigui disponible perquè en breu haurà d'anar a declarar al carrer Sant Leopold. La Ignàsia els pregunta què ha fet i el mateix policia li contesta que no faci preguntes. Ja li ho explicaran el dia de l'interrogatori. El primer pensament que l'embarga és que ella no pot pas acostar-se al pis clandestí de Barcelona a lliurar les monedes. Els Guàrdies Civils podrien seguir-la i descobrir tot l'entrellat. Es fa necessari que algú altre faci el viatge per ella. És per això que demana a una bona amiga si li pot fer el favor i atansar-se al pis del Paral·lel a lliurar les monedes. L'endemà mateix els diners arribaran a bon port. Afortunadament, avui en dia aquesta amiga encara és viva i, tot i voler-se mantenir en l'anonimat, ens ha confirmat aquest episodi.

Tot i les pors que l'envolten, la Ignàsia no està disposada a no acomiadar-se d'en Herbert. El darrer escorcoll l'ha deixada molt atemorida i sap que no pot atansar-se al pis clandestí del Paral·lel. L'única possibilitat que li resta és acomiadar-se d'ell el dia que el vaixell salpi, això sí, de lluny, només amb les mirades. Aquell dia de mitjan març de 1940 en Herbert empenirà el seu trajecte cap a Gènova i des d'allí cap a Iugoslàvia. Per bé que cap dels dos s'ho pensa, aquella serà l'última vegada que es veuran.

Tot i que ambdós continuaran mantenint el contacte per carta, les il·lusions de retrobar-se s'aniran esvaint amb el temps. El que en canvi no s'esvaeix és el pes opressiu del règim franquista. Amb els

interrogatoris que se succeeixen en els següents mesos, la Ignàsia sent el terror a flor de pell. Una por que no l'abandonarà mai més.

"I havia d'anar al quarter a declarar. Em venia a buscar la Guàrdia Civil. «El brigada dice que venga, que tiene que hablar con usted». I jo «ja està». Aquell home em feia una por, oh, i passava, me'n recordo que passava pel carrer Sant Pere ... i ells a vegades em volien portar un a cada banda, i jo deia «ah no, jo així jo no surto. Si volen que jo vingui amb vostès d'aquesta manera tindran que portar arrossegant. Perquè jo pel carrer, amb un guàrdia civil per banda, no hi vull anar. Jo no he fet res. No he fet res a ningú. Jo no vull anar amb un civil per banda». Però llavors em venien al darrera, però jo aquest carrer Sant Pere l'he passat plorant. Mira si vaig plorar pel carrer Sant Pere que no tinc llàgrimes ara. No he tingut llàgrimes ni quan se m'han mort els meus germans, ni quan se m'ha mort el pare, ni la mare. [...]. Va ser horrorós.”⁵⁸

La Ignàsia encara avui és reticent a explicar el que va passar a la caserna de la Guàrdia Civil. Dels llargs interrogatoris que pateix durant l'any 1940 i part de 1941 la Ignàsia només vol recordar la insistència amb què el brigada la commina perquè doni informació sobre l'amagatall d'en Tito i d'en Herbert. Recorda que des del primer dia el brigada li pregunta on estan amagats, que els ha arribat informació que estan a Barcelona i que ella hi té quelcom a veure. En alguns moments els interrogadors es mostren paternalistes, tot intentant persuadir-la amb bones maneres. El que volen és que la Ignàsia col·labori i els guii cap on estan amagats els fugitius. Llavors ells els agafaran i a ella, que no en té cap culpa, la deixaran tranquil·la.

---

⁵⁸ АНСТ, Arxiu de Fonts Orals, Memòria Terrassenca, Entrevista a Ignàsia Miroso, 13/1 (2000), p. 58.

“Fixa’t tu si són ... Jo els deia: Jo això no ho faré. Vostè ja pot saber que això no ho faig jo. No volia col·laborar d’aquesta manera. Ni de paraula, ni de res. I em deien: Pues, usted lo pasará muy mal. I sí, ho vaig passar mal, molt malament ho vaig passar. Molt. Per la meva rebel·lia, jo vaig ser rebel. Ho vaig passar molt malament”⁵⁹

D’altres cops, en canvi, el guàrdia civil li insisteix de manera molt més contundent. La impunitat dels mètodes utilitzats per aquest brigada durant els interrogatoris l’han perseguida tota la seva vida. Algun dels episodis que viu dins de la caserna l’han marcada tant que ni tan sols seixanta anys després és capaç de verbalitzar-los.

“Allà mateix, sí. És que per sort hi havia un noi, un porter. Una vegada sort en vaig tenir d’ell. Però, bé, això no us ho puc explicar, perquè no ho he explicat ni a la meva mare, ni al meu pare, ni als meus germans. No ho he explicat a ningú. A ningú no ho he explicat, per tant no us ho puc explicar. Faig un salt, faig un salt. Aquest home era un ... faig un salt a la meua vida”⁶⁰

Tot i aquesta por que s’instal·la en la Ignàsia, ella continua arriscant-se mantenint el contacte amb en Herbert i cartejant-se no només amb ell, sinó també amb el seu pare. Aquesta arriscada i perillosa situació en un context en el qual el règim està ofegant la Ignàsia i de retruc els que l’envolten, fa que la mare decideixi posar-hi remei. La Mercè ho té molt clar, primer li requisa algunes de les cartes que van arribant, esperant que amb el temps la Ignàsia s’oblidi d’en Herbert. Però ella se n’adona i aprofita la

---

⁵⁹ AHCT, Arxiu de Fonts Orals, Memòria Terrassenca, Entrevista a Ignàsia Miroso, 13/2 (2000), p. 12.

⁶⁰ AHCT, Arxiu de Fonts Orals, Memòria Terrassenca, Entrevista a Ignàsia Miroso, 13/1 (2000), p. 58.

complicitat que té amb el carter –a qui ja solia regalar els segells– per aconseguir que aquest li lliuri les cartes en mà. Quan la mare s’adona que la Ignàsia està burlant la censura de la mare, aquesta pren una decisió dràstica. No pot continuar acceptant que la Ignàsia posi més en perill la família per un brigadista que es troba a l’altre costat d’Europa. Li farà cremar les més de cent cartes que la Ignàsia té. D’amagat de la seva mare, la Ignàsia en separa curosament catorze, les que avui dia encara l’acompanyen, i ella mateixa en sacrifica la resta tirant-les una a una a la petita foguera que la Mercè ha improvisat al pati. En tot cas, ni la distància ni la crema de les cartes aconseguiran que el record d’en Herbert s’esvaeixi en la Ignàsia.

En la foscor que envolta la família per aquelles dates una espurna torna a unir les Miroso: la possibilitat de tenir en Salvador de nou a casa. Des que l’Avel·lí Estrenjer els comentà que havien d’aprofitar la seva condició de catòlic practicant, les Miroso havien mogut cel i terra per aconseguir que alguna autoritat eclesiàstica intercedís per en Salvador. A mitjan 1941 sembla que les gestions comencen a sorgir efecte. El pare Àngel les rep al monestir de Montserrat. Elles l’havien conegut quan aquest feia col·lectes pel barri cercant caritat per als més desfavorits. La desesperació fa que li demanin ajut. “Jo li vaig explicar que el pare estava agafat i que era molt bona persona. I em diu: «Té les mans brutes de sang?»”⁶¹ La resposta negativa de la Ignàsia fa que el pare Àngel vegi amb bons ulls la possibilitat de donar-los un cop de mà. El fet que un cosí llunyà per part del propi en Pere Puig i Miroso, acabi d’entrar al monestir com a novici fa que el pare Àngel encara vegi amb més bons ulls la possibilitat del seu alliberament. Finalment, el 26 de gener de 1942 les autoritats penitenciàries concediran la llibertat condicional provisional a en Salvador.⁶²

---

⁶¹ AHCT, Arxiu de Fonts Orals, Memòria Terrassenca, Entrevista a Ignàsia Miroso, 13/1 (2000), p. 56.

⁶² ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA (ANC), Institucions, Centre Penitenciari d’Homes de Barcelona (Presó Model), Expedients personals d’interns: Salvador Miroso i Gibert.

**DE LA POR I EL SILENCI AL
RETROBAMENT
(1942-2005)**

“Practicadas gestiones por el guardia Municipal que suscribe para averiguar si existe alguna razón especial que impida conceder beneficios de libertad condicional a SALVADOR MIROSA GIBERT, domiciliado en la calle de la Rutlla, 53, debo manifestarle que no existe ninguna, como tampoco que impida vivir en esta Ciudad

Dios guarde a V. muchos años.

Tarrasa 22 de diciembre de 1941.”⁶³

Dos mesos després que el guàrdia municipal enviés aquest informe al director de la presó cel·lular de Barcelona, en Salvador sortia de la Model, tot perdut i desorientat, sense que ningú de la família l’esperés fora per portar-lo a casa. Cap autoritat competent li havia dit que aquell dia seria alliberat, com tampoc ningú de la seva família n’estava llavors al corrent. La llibertat condicional li arribava de la mateixa manera que la seva detenció, amb nocturnitat i sense previ avís. Hores després, l’Antònia, la germana de la Ignàsia, no podia creure’s el que acabava de veure mentre prenia tranquil·lament un cafè amb el seu marit al «Mesón de los Arcos». Des d’una de les finestres del bar, li havia semblat

---

⁶³ АНСТ, Fons Postguerra, Informes personals, 1939, caps 109 (M-2), Salvador Mirosa Gibert.

veure passar la silueta de son pare pel davant. Atribolada, s'aixecava i es dirigia cap a la porta, des d'on cridava la seva atenció. En Salvador es girava lentament deixant veure la seva cara demacrada i la seva figura esprimatxada. Els tres anys de presó havien fet que no fos més que una ombra de si mateix.

Tot i que amb el retorn d'en Salvador tots respiraren alleugerits, la Ignàsia no tardà a veure's dominada de nou per la por i la melangia. Els interrogatoris l'havien deixada aterrida, mentre que la llunyania del Herbert continuava sumint-la en la tristesa. Des de Iugoslàvia ell li seguia enviant cartes, però el context internacional els dificultava molt la comunicació. I és que la segona guerra mundial havia convertit tot Europa en una trinxera i Iugoslàvia no n'era una excepció. L'abril de 1941 era envaïda per les tropes de l'eix. Davant de la invasió italiana, en Herbert no s'ho va pensar dues vegades: se sumaria a la resistència que els **partisans** estaven mantenint a les muntanyes sota el lideratge d'en Tito. Les poques cartes que la Ignàsia intercanviava amb el pare d'en Herbert li parlaven de la marxa del seu fill cap a les muntanyes.

El març de 1942, quan va rebre la que seria l'última carta de puny i lletra del mateix Herbert, la Ignàsia tenia 26 anys. Feia només dos mesos que havien alliberat el seu pare. A la carta, el Herbert li explicava que quan acabés el conflicte "podré venir a visitarte junto con mi querido padre."⁶⁴ Tot i el temps que feia que no es veien, prop de dos anys, la Ignàsia mantenia ben viva l'esperança de retrobar-se amb ell.

En aquesta darrera carta en Herbert es mostrava molt agraït: "nunca en mi vida no olvidaré todo que has hecho para mi. También mi padre te estará agradecido"⁶⁵. I és que, tot i que pot

---

⁶⁴ Herbert Fornezzi a Ignàsia Miroso, s/n, Ljubljana, 26/3/1942.

⁶⁵ Herbert Fornezzi a Ignàsia Miroso, s/n, Ljubljana, 26/3/1942.

ser un atac de sinceritat, aquesta frase transpira també un cert aire d'acomiadament. Potser en Herbert, des de les muntanyes balcàniques, patia per la seva pròpia vida. Potser volia que la Ignàsia sabés fins a quin punt se sentia en deute amb ella. Amb una lectura feta a posteriori com podem fer actualment, i sabent què és el que va passar-li a en Herbert durant els mesos següents, podem intuir que aquesta darrera carta té molt més de tràgic acomiadament que de simple declaració d'intencions.

Al llarg de les següents setmanes, la Ignàsia es va començar a sentir molt inquieta en no tenir cap més notícia d'en Herbert. Cap dels Fornezzi l'escrivia. Al cap de tres mesos, no va poder suportar més la situació: no podia preguntar a ningú i, a més, encara se sentia molt vigilada. Aconseguir informació era com una odissea. No es refiava de consolats i ambaixades en un context internacional marcat per la guerra. Així, va pensar que potser dirigint-se a la Creu Roja, organisme internacional de marcat caràcter neutral, en trauria alguna informació. Es dirigí doncs a la seu de la Creu Roja a Barcelona, on va preguntar si tenien alguna informació referent a Herbert Fornezzi. Allà li van dir que no, però que si hagués estat ferit en algun dels camps de batalla de la Segona Guerra Mundial potser constaria en els llistats d'oficines de la Creu Roja d'altres ciutats. És així com la Ignàsia va demanar el seu germà Marcel·lí, exiliat a França, que mirés d'assabentar-se d'alguna cosa. En Marcel·lí tampoc en va treure l'aigua clara del que li havia passat a en Herbert però, segons explica la Ignàsia, una pista sí que va aconseguir trobar: el nom d'en Herbert figurava en una de les llistes de la Creu Roja a la ciutat austríaca d'Innsbruck, que ja des de

1938 formava part de l'«**Anschluss** ». Malauradament per a la Ignàsia, la darrera pista d'en Herbert el situava al cor mateix del conflicte.

En el moment que la Ignàsia va tenir coneixement d'aquesta notícia va perdre la poca esperança que encara li restava. I el temps li anà confirmant que s'hauria d'anar fent a la idea que havia perdut irremeiablement en Herbert. Mentre va durar la guerra a Europa, la Ignàsia no en va tenir cap més notícia. La mateixa evolució del conflicte i, sobretot, les terribles notícies sobre els camps de concentració que van anar apareixent a mida que els aliats recuperaven territoris van fer que la Ignàsia imaginés el pitjor.

El contacte amb el pare d'en Herbert, que va recuperar un temps després, no la va consolar. En Frank Fornezzi sempre va evitar parlar obertament a la Ignàsia del que li havia passat realment al seu fill. Les cartes entre ambdós es van anar espaiant en el temps fins arribar a esdevenir una pura formalitat. Durant uns anys van seguir felicitant-se el Nadal cada desembre, però finalment van decidir de mutu acord deixar d'escriure's.

Els anys del silenci

Quan la Ignàsia relata la seva vida parla amb il·lusió de les èpoques d'infància i joventut, i també de la vellesa. No obstant això, hi ha un llarguíssim període entremig, de prop de quaranta anys, durant els quals la Ignàsia reviu una vegada i una altra dos dolorosos sentiments: la tristesa per la pèrdua del Herbert i la por que li havien deixat els durs interrogatoris de la postguerra.

Les dècades dels quaranta i cinquanta estan gairebé en blanc en el record de la Ignàsia. La seva memòria, selectiva com la de tots,

s'ha encarregat de desfer-se d'uns anys silenciats per les desgràcies dels anys anteriors. D'aquesta època en sabem que la Ignàsia va continuar vivint a la casa de la Rutlla, amb els seus pares, la seva germana gran, l'Antònia, i el seu marit, en Magí Relats.

De la vida de la Ignàsia a mitjan anys quaranta en sabem ben poc. De fet, ens n'ha donat més informació la consulta del padró municipal que no pas ella mateixa. L'any 40 la Ignàsia havia tornat a la feina, i treballava d'obra fabril, mentre que la seva mare i la seva germana Antònia es dedicaven a «sus labores». En Magí era químic de professió. En Salvador, empresonat en aquella data, hi consta com a «ausente», mentre que d'en Marcel·lí es diu que està «desaparecido». Al padró del 1940 també hi consta el germà petit de la Ignàsia, en Manel, que era impressor. La consulta d'aquest mateix padró del 1940 i el següent, de l'any 1945, també ens indica que en aquella època la família havia trobat una manera de complementar els seus ingressos: solien arrendar habitacions a estudiants bascos o castellans que venien a fer la carrera d'enginyeria a Terrassa.

A mida que els pares de la Ignàsia anaven envellint, els seus nebots creixien i es feien adults. Mentrestant, les dues germanes, la Ignàsia i l'Antònia, també anaven veient com passaven els anys. En Salvador moria el febrer del 1956 de càncer de pulmó amb setanta-cinc anys d'edat. Vuit anys després el seguia l'àvia Mercè. La casa de la Rutlla, que havia estat anys enrere un bullidor d'infants saltant i cridant, acollia ara la Ignàsia, la seva germana Antònia i els dos fills d'aquesta, el Marcel i la Montserrat. Els nebots de la Ignàsia, dos adults ben fets i drets a finals dels anys 60, van fer el seu camí, això sí, guardant sempre l'espai necessari per a l'Antònia i la mateixa Ignàsia.

De tots aquells llargs anys la Ignàsia tan sols en recorda els grans esdeveniments, com l'ona migratòria que esglaonadament arribà a Terrassa, o la riuada del 1962, fets que explica sense massa detalls. Preguntada sobre les mobilitzacions contra el règim que van anar sorgint al llarg del franquisme, s'estima més no parlar-ne, perquè qualsevol contestació a la Dictadura li revivia els seus propis temors i vivències. La por la seguia acompanyant arreu on anés "[...] jo tenia molta por, molta. I ves, havent-me passat a mi el que m'havia passat amb la Guàrdia Civil, encara tenia més por. Jo, em feia molta por. Però la gent sí que començava a manifestar-se i jo pensava «ai ai [...] jo tinc el record del meu pare, i tinc el record del que em va passar i jo tinc molta por»"⁶⁶

L'any 1971, en Marcel, nebot de la Ignàsia, i la Nati, la seva dona, es traslladaven al carrer Catalunya enduent-se amb ells la Ignàsia. L'altra neboda, la Montserrat, havia marxat a viure a Caracas amb el seu marit i la seva mare Antònia. Per aquelles

---

⁶⁶ АНСТ, Arxiu de Fonts Orals, Memòria Terrassenca, Entrevista a Ignàsia Miroso, 13/1 (2000), p. 64.

dates la Ignàsia havia començat a treballar en una travessa situada al carrer de la Rutlla. Alhora, a les tardes, solia utilitzar un local del carrer Mas Adey, propietat del Marcel i la Nati, per fer-hi classes de mitja i ganxet a d'altres senyores de la seva edat. El pas del temps, lent però persistent, començava a permetre que la Ignàsia es tornés a connectar amb la realitat. Els anys setanta van regalar-li algunes noves i sòlides amistats, així com el retrobament a França en diverses ocasions amb el seu germà gran, en Marcel·lí, que no va arribar a traspassar mai la frontera.

El 20 de novembre de 1975, data de la mort d'en Franco, era un dijous. Els divendres se solia treballar de valent a la travessa, ja que tothom esperava a l'últim moment per portar la papereta de la sort. La Ignàsia recorda clarament aquell matí i explica que van ser els amos de la travessa qui li van donar la notícia de la mort d'en Franco. Més tard, quan el seu nebot Marcel·lí la va anar a buscar per tornar a casa, ell li va dir "tu, nosaltres tenim una ampolla de xampany a la nevera" i se la van beure sense intercanviar gaires paraules més.⁶⁷

La mort del Franco i els primers però tímids passos cap a la democràcia van permetre la Ignàsia alleugerir una miqueta la seva por: "[...] era diferent, ja no hi havia aquella por que tenies abans, oi. Aquella por t'anava marxant de mica en mica. Aquella por que jo tenia amb la Guàrdia Civil, una por immensa."⁶⁸ Amb l'arribada de les primeres eleccions democràtiques fins i tot va donar un nou pas endavant: va presentar-se a la Casa del Poble i es va afiliar a Esquerra Republicana de Catalunya, que havia estat el darrer de tots els partits catalans a ser legalitzat després del franquisme. Ja llavors va conèixer en Pere Sala, jove independentista, idealista i compromès, amb qui havia de compartir projectes i intensos moments en el futur.

---

⁶⁷ AHCT, Arxiu de Fonts Orals, Memòria Terrassenca, Entrevista a Ignàsia Miroso, 13/1 (2000), p. 65.

⁶⁸ *Ibidem*.

La figura d'en Tito

També era cap a finals dels 70 quan la Ignàsia va rescatar de la seva memòria un personatge que la lligava amb en Herbert: en Josip Broz «Tito», president de Iugoslàvia. Pel Nadal de 1977 es decidí a escriure'l per felicitar-li l'any nou. Els dos anys següents va fer el mateix, i rebia una resposta provinent de l'*Embajada de la República Socialista Federativa de Yugoslavia* on li agraïen les seves paraules. En Tito havia estat durant més de trenta anys al capdavant del país balcànic. La Ignàsia recorda perfectament com el Herbert durant la seva estada a Terrassa li havia presentat el Tito i fins i tot li havia dit que seria "el futuro líder de mi país". També està convençuda que aquell company amb qui en Herbert s'havia escapat de Belchite era el mateix Tito.

L'any 1980 en Tito era molt gran i estava irremeiablement malalt. Tota la comunitat internacional n'estava pendent. Era un dels grans homes del segle XX i era imprevisible el que podia passar a Iugoslàvia amb la seva desaparició. A la ciutat, el *Diario de Terrassa* també es va fer ressò del seu estat de salut. El dia 18 de febrer de 1980 apareixia un article escrit per A. Castell Munt intitulat "Tito, un hombre duro". L'autor dóna la seva visió del que és la Iugoslàvia de Tito, que coneix de primera mà, perquè l'ha visitada, i en destaca la gran diversitat territorial i ètnica. També parla de la mateixa figura d'en Tito, i s'atura a divagar sobre la possibilitat que aquest líder comunista hagués participat a la guerra civil espanyola.

"No parece que haya demasiada constancia de su paso por la guerra civil española, aunque hay quien ha asegurado que él, personalmente había relatado sus andanzas al lado de las brigadas internacionales por el frente de Cataluña." ⁶⁹

---

⁶⁹ A. CASTELL MUNT, "Tito, un hombre duro" a *Diario de Terrassa*, 18-02-1980.

Paral·lelament, un jove periodista local, en Vicenç Villatoro, també es sentia atret per la temàtica. Li havien dit que una senyora de la ciutat afirmava que havia arribat a conèixer personalment en Tito durant la guerra en una visita a la ciutat. Quan va demanar a la Ignàsia que li expliqués què sabia del Tito per publicar-ho, en Villatoro es va trobar amb un obstacle que no havia previst: la Ignàsia recordava fil per randa tota la història, però sentia tanta por que es mostrava reticent a fer-la pública. Tot i això, el convincent periodista persuadia la Ignàsia. Aquesta acceptava que la seva història sortís publicada, però amb la condició que el testimoni que donava figurés en l'article de forma anònima. Ambdós hi sortirien guanyant: el periodista aconseguia una crònica real i impactant per publicar, mentre que la Ignàsia, després d'explicar les seves vivències, se sentia un xic alleugerida i, en part, es reconciliava amb el seu passat. Tot i no permetre a en Villatoro que fes públic el seu nom, el cert és que des de llavors va poder començar a parlar més obertament del que li havia passat durant la guerra i, especialment, durant el primer franquisme. Finalment l'article sortia a la llum pública el 21 de febrer de 1980 sota el títol "Tito estuvo en Terrassa".⁷⁰

La crònica posa especial èmfasi a relatar aquelles informacions que poden donar pistes sobre l'estada de Tito a Terrassa i a Catalunya. Segons en Villatoro un testimoni anònim afirma haver-lo vist tres cops a Terrassa durant l'estada d'un brigadista internacional, en Herbert Fornezzi, a la ciutat. D'altra banda també afirma que un dels presoners amb qui en Herbert es va fugar de Belchite l'any 1940 era el mateix Tito. Aquesta era la informació que contenia una misteriosa carta que el testimoni anònim assegura haver dut a la Travessera de Gràcia en una ocasió en què arriscà la seva vida.

---

⁷⁰ Vicenç VILLATORO, "Tito estuvo en Terrassa" a *Diario de Terrassa*, 21-02-1980.

Pocs dies després de l'article d'en Villatoro una tercera nota al *Diario de Terrassa* aporta un nou testimoni. Dirigida al director, a la carta s'hi afirma el següent: "mi padre fallecido hace unos meses en varias ocasiones me había comentado que a finales de la triste guerra civil espanyola Tito había estado en Terrassa". Sense més detalls a destacar el misteriós autor signa com «un ciudadano».⁷¹

Deixant de banda l'escenari egarenc, són molts altres els testimonis que confirmen que en Tito hauria estat a la península durant la guerra civil. En Santiago Borràs Torres, ciutadà de les Borges del Camp, en un petit anecdotari sobre els anys de la guerra civil hi afirma literalment el següent:

"El mas d'en Tarrats estava ocupat per alts comandaments, un dels quals va ser el Comissari Tito que, més tard, va ser proclamat cap d'estat del seu país: Iugoslàvia. A aquest militar se'l podia veure sovint al Bar Emilio, prenent el vermut, tot tibet i empolainat. Disposava de xofer particular i cotxe Mercedes. L'esmentada masia semblava un fortí, amb llocs de guaita les 24 hores del dia."⁷²

També trobem testimonis estrangers que asseguruen haver vist en Tito a la península durant la guerra civil. El brigadista internacional d'origen jueu Maurice Levine va afirmar en el seu llibre *Cheetman to Cordoba* (1984) haver vist en Tito a Espanya durant el conflicte.⁷³ En tot cas, el més interessant de tots aquests testimonis és el que dona Fred Copeman a l'autobiografia *Reason in Revolt* (1948). Copeman, britànic vingut a defensar el front

---

⁷¹ [Anònim], "Tito estuvo en Terrassa" a *Diario de Terrassa*, 26-02-1980.

⁷² De Santiago Borràs Torres (1936-39), anecdotari inèdit.

⁷³ Colín WILLIAMS, Bill ALEXANDER & John GORMAN, *Memorials of the Spanish Civil War*, Londres, Alan Sutton, 1996, p. 80.

popular amb les brigades internacionals, va lluitar a la batalla del Jarama, on va ser ferit. Més tard es va recuperar i va esdevenir comandant del batalló britànic. A les seves memòries relata com el general José Mejía va enviar dos batallons internacionals a bloquejar l'avanç franquista al Jarama. Concretament la traducció de l'episodi que hem realitzat relata el següent:

“el Batalló Dimitrov (composat per tropes txeques, búlgares, hongareses, romaneses i iugoslaves) va prendre el sector immediatament a la nostra dreta. El seu comandant era un refugiat polític que havia passat algun temps a Moscou i que lluitava a Espanya sota el nom de Shapayev. Avui ell és conegut com a Mariscal Tito. Em va donar la impressió de ser un comandant sincer i capaç, tot i que tenia la vella actitud comunista de ser implacable davant d'ofenses sense importància. El puc imaginar avui com a cap de l'Estat, ben capaç d'utilitzar el seu poder i sense perdre el son preocupant-se pels drets individuals [...]”⁷⁴

És evident que aquest comentari es circumscriu en les lluites dins de l'esquerra europea. El mateix Copeman acabarà dins del *Labour Party* britànic. En tot cas, i tot i el seu testimoni crític amb la figura d'en Tito, en Copeman no deixa de situar-lo en la primera línia del front bèl·lic contra el feixisme durant la guerra civil.

Més enllà d'aquests testimonis individuals ben valuosos, però significativament poc nombrosos, les biografies oficials de Tito

---

⁷⁴ “The Dimitrov Battalion (composed of Czech, Bulgarian, Hungarian, Rumanian and Yugo-Slavian troops) took over the sector immediately to our right. Their commander was a political refugee who had spent some time in Moscow, and fought in Spain under the name of Shapayev. Today he is known as Marshall Tito. He gave me the impression of being a very sincere and capable commander, though he had the old Communist attitude of ruthlessness to trivial offences. I can imagine him today as head of the State, quite capable of using his power and not losing too much sleep about individual rights”. Fred COPEMAN, *Reason in revolt*, Londres, Blandford Press, 1948.

tendeixen a negar que estigués a la península durant la guerra civil. Hi ha força consens a l'hora d'afirmar que certament participà activament en l'organització de les Brigades Internacionals en el marc de la Komintern (Internacional Comunista) l'any 1937, però les biografies oficials solen situar-lo geogràficament a París, o bé a d'altres ciutats iugoslaves o russes per aquelles dates. No és l'objectiu d'aquesta biografia valorar si en Tito va estar o no a Catalunya durant la guerra civil. No obstant això no volem deixar de donar constància del fet que d'altres persones, a part de la Ignàsia i els altres testimonis catalans que ja coneixem, han afirmat haver-lo vist a la península durant la guerra.

És molt difícil poder saber del cert si realment en Tito va ser o no a Espanya durant la guerra civil però el que és ben cert és que la Ignàsia està ben convençuda d'haver-lo conegut. La seva relació amb el Herbert i amb el mateix Tito va fer que ella sempre se sentís interessada i molt propera a tot allò que tenia quelcom a veure amb Iugoslàvia. Així, quan a començaments dels anys noranta tot Iugoslàvia va entrar en crisi, la Ignàsia notà com una petita flama s'encenia de nou dins seu.

El retrobament amb la solidaritat

Amb l'enderrocament del mur de Berlín l'any 1989, tot el bloc comunista va entrar en crisi. A Iugoslàvia els canvis es van notar molt aviat. Aquest gran país situat a l'est d'Europa estava format per diferents territoris amb peculiaritats històriques i diverses comunitats ètniques i religioses amb identitats diferenciades. Croàcia, Sèrbia, Eslovènia i Bòsnia-Herzegovina eren els territoris on vivien barrejats serbis, croats, bosnians, eslovens, alguns d'ells musulmans, i d'altres cristians. El trencaclosques que formava

Iugoslàvia ja feia anys que mantenia un complicat equilibri entre totes les seves peces. El 1980 havia mort el conegut mariscal Josip Broz Tito, que l'havia liderada des de 1945. Durant tots aquells anys, havia aconseguit mantenir unit el territori balcànic, punt calent d'Europa des de temps immemorials, i a la seva mort s'obrien molts interrogants sobre què passaria al país. Fill de mare eslovena i pare croat, Tito duia en la seva pròpia família la diversitat del territori, i sempre va saber posar fre a les ànsies expansives i imperialistes dels serbis, tot mantenint un equilibri territorial que va entrar en crisi tan aviat com ell morí. La situació a Iugoslàvia es va poder contenir durant uns anys més, però així que es va enderrocar el bloc comunista el país va començar a demanar a crits una revisió del seu model d'estat.

El 1990 es van celebrar eleccions lliures a Iugoslàvia per decidir si els seus habitants volien o no seguir amb el model comunista. El mateix any els diferents territoris que conformaven el país van preguntar als seus ciutadans si preferien seguir formant-ne part o bé independitzar-se. Tant els eslovens com els croats van votar per majoria aclaparadora en favor de la independència, que tot seguit van proclamar. Més tard també a Bòsnia-Herzegovina, un cop constituït el poder legal electe, va proclamar la seva independència. Aquesta força centrífuga mai va ser acceptada pels serbis, que somiaven amb la idea de la Gran Sèrbia, i així va iniciar-se la primera guerra oberta que veia Europa des de 1945. Els eslovens i els croats van ser els primers a proclamar-se independents. A la zona eslovena la minoria sèrbia era ben poc nombrosa i estava molt disseminada per tot el territori. La lluita que es va generar pel control dels espais fronterers aviat va quedar superada per la negociació d'una treva amb Sèrbia.

A la zona de Croàcia la situació de seguida va prendre un altre aire ja que allí els serbis, tot i ser també una minoria, eren un grup

molt més nombrós que a Eslovènia. D'altra banda, estaven localitzats en nuclis millor definits, cosa que va fer que la seva organització fos més efectiva i que rebessin el suport de serbis d'altres territoris. L'any 1991 esclatava el conflicte als Balcans. I aquell conflicte feroç aviat va despertar grans dosis d'inquietud en la gent.

Per aquelles dates la Ignàsia Mirosa, que ja comptava vora setanta-cinc anys, tenia una vida tranquil·la. Vivia amb el seu nebot Marcel i la seva esposa, la Nati. A poc a poc havia anat recuperant la tranquil·litat interna i, tot i que continuava tenint moments de por, havia pogut relativitzar el terror que l'havia perseguida durant tants anys. Ella continuava amb la seva militància política per l'ERC, grup amb què mantenia grans afinitats ideològiques. La Ignàsia solia voltar per la Casa del Poble, local on «Esquerra» duia a terme les seves activitats en aquella època, i xerrava amb totes les persones que la freqüentaven, ja fossin joves o grans.

El dia que la Ignàsia va sentir per primer cop a les notícies que a Iugoslàvia estaven en guerra va néixer en ella un profund impuls solidari que li venia de molt endins. Aviat va tenir la sensació que estava en deute amb els habitants d'aquell país, la pàtria del Herbert, el Tito i de tants altres «**Španski borci** » vinguts als anys 30 a lluitar contra el feixisme. La Ignàsia va tenir la sensació que ara era el seu torn.

"I llavors, aleshores, doncs, va passar això... que va venir la guerra de Bòsnia, aquesta guerra tan horrenda, tan violenta. Que hi va haver tanta gent que va patir. [...] Però bé, jo llavors vaig dir què caram, ells van venir a ajudar-nos i nosaltres, doncs, també els havíem d'ajudar i a mi m'agrada ajudar-los." ⁷⁵

---

⁷⁵ АНСТ, Arxiu de Fonts Orals, Memòria Terrassenca, Entrevista a Ignàsia Mirosa, 13/1 (2000), p. 71.

La població de les zones en guerra necessitava l'ajuda internacional, i mentre els polítics no articulessin una estratègia, i aquest fet trigà a produir-se, calia que la societat civil s'activés. I la Ignàsia es va activar més que ningú: no és agosarat dir que ella va ser un motor per al notable impuls solidari que va haver-hi a Terrassa per donar suport als habitants dels Balcans. Ben aviat, des de la Casa del Poble es va començar a articular un incipient moviment. Allà s'havien conegut ja feia temps la Ignàsia i en Pere Sala, i entre tots dos van anar arossegant moltes altres persones que al llarg dels anys següents treballarien desinteressadament per ajudar els pobles dels Balcans.

En esclatar el conflicte a Croàcia el Pere Sala i la Ignàsia van entrar en contacte amb d'altres persones que també sentien l'impuls de mobilitzar-se per ajudar els croats; alguns d'ells formaven part de l'ONG «Justícia i Pau» o eren també membres d'ERC. Tots ells van crear un petit grup i van contactar amb una senyora nascuda a Split que residia aleshores a Sant Cugat. Ella estava fent recollida de roba i menjar per enviar cap al seu país i d'aquesta manera van ajudar a organitzar un primer viatge cap als Balcans. Tot i que no hi va anar cap terrassenc, part de l'organització i logística es van dur a terme des de la nostra ciutat, des d'on també es va fer una primera recollida de material. Finalment el viatge es va fer amb dues furgonetes. Els contactes amb els croats residents a Catalunya van sorgir efecte i es va poder fer arribar tota l'ajuda a la ciutat d'Split, que en aquells moments es trobava assetjada. El fet que Split tingui obertura al mar Adriàtic, els permeté entrar-hi amb vaixell i fer arribar la mercaderia a bon port. Aquest primer grup mai s'arribà a registrar com a ONG però sí que van adoptar el nom simbòlic d'«Amics de Croàcia». Ja en aquella època ERC va cedir uns espais de la Casa del Poble per tal que s'hi pogués emmagatzemar tot allò que es recollia.

A la primavera de l'any següent, el 1992, esclatava la guerra a Bòsnia-Herzegovina. Les primeres notícies ja deixaven entreveure que aquell seria un conflicte llarg i dur i, malauradament, el temps acabaria per confirmar aquestes impressions.

Entre 1992 i 1995 es van fer fins a vuit viatges de cooperació que, sortint de Terrassa, tenien com a fita arribar a Bòsnia-Herzegovina per deixar-hi l'ajuda recollida aquí.

A l'inici, l'ONG no estava organitzada, no hi havia càrrecs, estatuts ni tan sols un nom registrat, però aquestes mancances no van suposar un impediment perquè al llarg de l'hivern de 1992-93 s'organitzessin dos viatges més. En col·laboració amb una ONG de Reus i el grup CIEMEN (Centre Internacional Escarré per les Minories Ètniques i Nacionals) i Terrassa Solidària es va articular un viatge cap a la ja coneguda ciutat croata d'Split, on es van portar aliments, articles farmacèutics, roba i farina. L'Ajuntament de Terrassa va prestar en aquella ocasió un cotxe que va formar part del comboi. En Pere recorda com va endinsar-se fins a Mostar, ciutat situada en territori bosnià, per temptejar com estava el terreny per a possibles propers viatges.

En el següent viatge es va portar un carregament de patates cap a la ciutat d'Split, i des d'allí, dos cooperants que ja estaven sobre el terreny, un d'ells de CIEMEN i l'altre de l'ONG de Reus, van portar el comboi amb el carregament fins a la ciutat de Tuzla. Un cop al territori es treballava en col·laboració amb «Merhamet», societat caritativa musulmana, que vehiculava l'ajuda. La situació a Bòsnia era molt crítica, i la capital, Sarajevo, portava prop d'un any assetjada per aquelles dates. A Catalunya, cal dir que la col·laboració de persones de les universitats Autònoma i Central havia estat fonamental en aquest viatge. Les facultats, com sol passar, van ser fructífers espais d'intercanvi d'inquietuds i

informació des d'on alguns joves van entrar en contacte amb el món de la cooperació per primer cop.

Per aquesta època la Ignàsia anava més atribolada que mai. Havia trobat una nova raó per viure. La seva edat no li permetia excessos, i deixava per als més joves el tràfec dels viatges, però, a poc a poc, va anar esdevenint un nexa d'unió entre tothom qui volia col·laborar. Ella sempre s'estava a la Casa del Poble, al peu del canó explicant a tothom qui ho demanava el que s'estava fent per ajudar l'esmicolada Iugoslàvia. Aquell espai es va convertir en un magatzem on la gent portava tot el que creia que podia ajudar els Balcans. I la Ignàsia, no cal dir-ho, sempre hi era, i rebia les persones i l'ajuda amb un sincer somriure d'agraïment.

L'estiu del 1993 la situació als Balcans havia arribat a tal punt de tensió que, en col·laboració de nou amb l'entitat musulmana «Merhamet», es va decidir canviar d'estratègia. En comptes de fer arribar l'ajut al territori, en aquests moments era més convenient trobar un lloc per als refugiats que havien de fugir del país. Així, al pic d'aquell estiu van arribar a Catalunya més de cent refugiats. Després d'estar-se un temps en cases d'acollida, a la costa dàlmata la tensió entre comunitats era tan gran que feia perillar les vides de famílies senceres. La gent de CIEMEN i de Reus ajudarien en el trasllat i en Pere Sala es quedaria a organitzar la rebuda. La col·laboració de «Justícia i Pau» va ser fonamental en aquest episodi, ja que van prestar dues cases de colònies situades als pobles de Gualba i Castellet. Un cop arribats, els refugiats bosnians, majoritàriament dones i nens, van instal·lar-se allí. A poc a poc es van anar creant grups que donaven suport a les diferents famílies en el seu procés d'incorporació a la nostra societat. Calia que trobessin un lloc estable per viure, mobles, feina i l'ajut econòmic necessari per començar des de zero. A poc a poc es van anar instal·lant per diferents ciutats i pobles del Vallès Occidental i Oriental i alguns

d'ells encara són a casa nostra. El cas de la jove Mubera i la seva filla Inda ens és el més pròxim, ja que van rebre el suport directe de la Ignàsia i en Pere Sala. Ells i altres persones que van formar part del grup que la va ajudar en aquells temps tan tràgics van crear un vincle de solidaritat intens i bonic, que avui encara perdura.

Durant el següent hivern es va articular definitivament l'ONG «Un Cop de Mà-Amics del Món». Es va inscriure al cens d'entitats, es van redactar els estatuts i es van repartir càrrecs. Mai ningú va dubtar un

sol moment que la presidenta en seria la Ignàsia, i de fet encara avui dia ho és, ja que formalment l'ONG encara existeix. Molts joves carregats d'energia van entrar en contacte llavors amb «Un cop de Mà». Persones com Jaume Vernet, Pepe Herreros, Marta Casamort, Eloi Carbonell, Pol Oliveras, Marta Bofarull i tants d'altres van treballar intensament i desinteressada per tal de fer arribar ajuda a aquells que més ho necessitaven. Entre el 93 i el 95 es van fer fins a sis viatges més, en cada un dels quals diferents

persones s'encaminaven cap als Balcans travessant Itàlia i endinsant-se en un país en guerra. Coincidint amb les vacances d'estiu o de setmana santa s'organitzaven els combois, que eren formats normalment per furgonetes, cotxes tot terreny, o camions llogats i carregats de menjar, roba, sabates, medicaments i altres articles de primera necessitat. Aquests joves van fer els seus viatges per endinsar-se fins al cor del conflicte, seguint la ruta en la direcció contrària de com ho havia fet en Herbert Fornezzi, també amb l'ànim ple de solidaritat, 60 anys abans.

En les diferents campanyes van arribar fins a les ciutats de Mostar, Tesanj i Doboï. En col·laboració amb les entitats Merhamet i Espiga de Déu, la primera musulmana i la segona catòlica, van endinsar-se fins a l'interior de la castigada Sarajevo, quan l'alto el foc va permetre-ho. En una ocasió van poder portar a Bòsnia una ambulància donada per Creu Roja, mercès al concert benèfic que diversos grups de rock terrassencs van fer a la seu del Casino del Comerç. Altres vegades traslladaven carregaments de menjar, roba, medicaments i farina, molta farina. Així com als primers viatges s'havien limitat a deixar el material al territori, sense fer-ne cap seguiment, va arribar un moment que van canviar d'estratègia. L'experiència els va ensenyar que calia fer arribar l'ajuda al màxim nombre de persones possible, més enllà de si eren musulmans o cristians. Calia endinsar-se sobre el terreny i fer un seguiment d'on anava a parar el material, assegurant que l'esforç de recollida, trasllat i organització seria ben aprofitat. L'entrada en contacte amb els poders reals dels ajuntaments de Tesanj i Doboï va permetre una articulació més clara de l'arribada del material.

«Un cop de Mà» havia estat pionera i coneixia el terreny com poques ONG a Catalunya. Per això, a part de seguir intervenint directament al territori, també van començar a fer una altra tasca: assessorar a altres entitats catalanes que s'iniciaven en la cooperació amb Bòsnia. Per a les diferents campanyes es va treballar en col·laboració amb molts col·lectius de Catalunya que també recollien material. Gent del Maresme i de Manresa van tenir un important paper, així com grups d'estudiants de la Universitat Autònoma. També el mateix Ajuntament de Terrassa es va implicar en aquesta efervescència. En el marc del que es va anomenar «Terrassa x Bòsnia», es va organitzar un moviment que va articular a nivell local tota l'ajuda. Des dels centres cívics i associacions de veïns es demanava col·laboració de tots els ciutadans, que van respondre molt positivament. També les parròquies, escoles i clubs esportius van ser espais on es

demanava la solidaritat de tothom en forma de donatius i el *Diario de Terrassa* anunciava les campanyes que estaven en marxa i els punts de recollida de material.

En tots aquests anys la Ignàsia sempre va estar al capdavant del moviment. Ella seguia estant sempre a la Casa del Poble o als Amics de les Arts, on sovint es reunien els integrants d'«Un cop de Mà» per organitzar les campanyes. Moltes van ser les persones que en un moment o altre van participar activament en aquests viatges i en la seva organització. Moltes d'altres, anònimes, van aportar el seu granet de sorra, la seva petita però importantíssima aportació en forma de donatiu. Però només una, la Ignàsia, va estar en tot moment al capdavant del moviment. En paraules del Pere Sala "la Ignàsia era qui tenia la força moral. Quan els demés arribàvem al límit o ens cremàvem, en veure-la a ella, amb 70 anys i tota l'energia que desprenia, et recarregava les piles i era això el que et feia continuar". I aquesta força moral que tenia la Ignàsia provenia de les seves vivències personals, de la seva memòria i de l'ús positiu que n'havia après a fer. El record del Herbert, que mai l'havia abandonada, ara li donava forces per seguir endavant.

Quan la guerra a Bòsnia es va acabar i es van signar els acords de pau de Dayton (1995) moltes i ben diverses persones havien format part d'«Un cop de Mà». Dels pioners en quedaven ben pocs, ja que els anys de treball desinteressat desgastaven la més enèrgica de les persones. De mica en mica, l'efervescència solidària cap a Bòsnia es desinflava, alhora que els mitjans de comunicació enviaven els seus corresponsals, micròfons i càmeres cap a emergents conflictes d'altres parts del món.

La Ignàsia és ben conscient que la postguerra pot ser tan o més dura que la mateixa guerra i per això és refractària a desmembrar l'ONG. Des del 1995 i fins al dia d'avui «Un cop de Mà» segueix estant inscrita al Registre Municipal d'Entitats i Associacions

Ciudadanes de Terrassa, i la Ignàsia Mirosa n'és la presidenta. Tot i que les reunions, els viatges i el moviment han desaparegut, el vincle amb la Mubera i l'Inda es manté tan viu com el record que cada un dels

membres d'«Un cop de Mà» preserva d'aquells anys de solidaritat. És evident que la seva implicació a «Un cop de Mà» té molt a veure amb els records dels moments més intensos i difícils de la vida de la Ignàsia. La Ignàsia sempre ha pensat que encara està en deute amb en Herbert i amb tots aquells brigadistes internacionals que, segons ella, van venir a defensar la República. En tot cas, és evident que un cop finalitzada la guerra civil, amb la repressió del règim franquista a tot gas, qui va jugar-se la pell per aconseguir que en Herbert pogués retornar a casa va ser la Ignàsia. La seva lluita contra la Dictadura franquista no va ser polititzada, sinó més aviat sentimental, això sí, tan o més fidel, sincera i apassionada com qualsevol altra. La Ignàsia va cartejar-se d'amagat, va fer de correu, va conèixer des de dins les formes de la primera clandestinitat antifranquista, hi va participar directament i a més va entomar els interrogatoris de la Guàrdia Civil, tot arriscant molt més que la pròpia vida. Si en Herbert encara fos viu, de ben segur que seria ell qui pensaria estar en deute amb la Ignàsia.

L'últim retrobament

Malauradament en Herbert Fornezzi no va viure prou temps com per poder complir la seva promesa i retrobar-se amb la Ignàsia. Ell va ser una més de les moltes víctimes de la segona guerra mundial. La seva pròpia família, la d'en Herbert, ens ho ha confirmat. I és que

resseguint la pista de les cartes, de les poblacions que s'hi citen, hem aconseguit contactar amb la família Fornezzi. Hem d'agrair molt especialment la tasca desenvolupada pels ajuntaments de Ljubljana i de la petita localitat de Lovrenc na Pohorju (Maribor, Eslovènia), als quals ens vam adreçar esperant trobar alguna pista i que sense respondre ens va menar directament cap a la família d'en Herbert. Així, un bon dia rebíem un correu electrònic dels descendents de la família. Tot i que el seu germà petit, en Tone Fornezzi, era llavors massa petit, ell i la resta de la família (germans, nebots, néts) sí que ens han aportat informacions dels records dels seus pares i dels seus germans que confirmen i es contrasten positivament amb els records de la Ignàsia i dels altres testimonis orals terrassencs en els grans i en els petits detalls, com ara que va participar com a brigadista internacional a la guerra civil i que va aconseguir escapar-se mesos després de finalitzada la guerra, però també que era aprenent d'una de les més famoses pastisseries de Ljubljana. I no només això, també ens han aportat fotografies d'en Herbert que la família encara guarda com un preuat tresor. Quan li vam donar aquestes fotografies, la Ignàsia el va reconèixer de seguida. Ara ja no només l'acompanyen les cartes que d'ell encara guarda, sinó que amb la seva imatge en mà la Ignàsia ha retrobat en Herbert de nou.

AGRAÏMENTS

Per a la realització d'aquesta biografia hem comptat amb l'ajut del personal de l'Arxiu Nacional de Catalunya, de l'Arxiu Municipal de Terrassa, del Registre Civil, dels Arxius Parroquials del Sant Esperit i de Sant Pere de Terrassa i de l'Arxiu Històric Comarcal per a la consulta dels seus fons, fent especial esment al director d'aquest últim, en Pere Puig i Ustrell. D'altra banda, volem agrair la inestimable i desinteressada col·laboració d'amics i familiars de la Ignàsia com la Marta Bofarull, la Dolors Golobardes, en Pere Sala, la Montserrat Relats i en Josep González o en Manel Relats i la Nati Puertas, que ens han facilitat els seus records, les seves impressions i les seves vivències al costat de la Ignàsia. Així mateix, volem fer esment del nexxe que s'ha obert amb dos eslovens a molts quilòmetres de distància. L'Eric Demirovic i en Tone Fornezzi ens han descobert una de les mirades més intenses i agràides cap a la Ignàsia: la de la família Fornezzi i, de retruc, la del mateix Herbert. Finalment, no voldríem acabar aquest apartat sense agrair a la Ignàsia no només les llargues estones que li hem robat, sinó també que ens hagi obert de bat a bat el seu cor i els seus records.

GLOSSARI

«**Anschluss**». Unitat política conformada per l'annexió d'Àustria a l'Alemanya nazi el 12 de març de 1938.

Bernardet-a. Quitxalla, de sis o set anys, de la parròquia de Sant Pere d'Ègara de Terrassa que cantava a les celebracions religioses de l'església.

Brigades internacionals. Unitats de l'exèrcit republicà durant la guerra civil espanyola conformades per voluntaris estrangers.

Nuador-a. En el món de la filatura del cotó, ajudant del filador encarregat d'afegir els fils que es trenquen.

Partisà-na. Militant del moviment de resistència balcànic per a la guerrilla i la lluita armada clandestina contra l'ocupació dels Balcans per part de les forces de l'eix durant la segona guerra mundial. Els partisans iugoslaus van agrupar-se en l'*Exèrcit Popular per l'Alliberament i la Separació Partisana de Iugoslàvia* [Narodno-oslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije], essent comandats pel Mariscal Tito i el Politburó del Partit Comunista de Iugoslàvia.

«**Španski borci**». voluntaris eslovens a les Brigades Internacionals que lluitaren durant la guerra civil espanyola al bàndol republicà.

Teòric-a. En el món del tèxtil, persona versada en teoria de teixits.

ÍNDEX D'IMATGES

Pàg.

5. *La tieta Ignàsia*, 2001 [Font: Montserrat Relats].
17. *La família Miroso al pati del carrer la Rutlla*, ca. 1930 (d'esquerra a dreta, Manel Miroso, Antònia Miroso, Mercè Bohigas, Manel Royes, Ignàsia Miroso i Marcel·lí Miroso) [Font: Montserrat Relats].
27. *Salvador Miroso i Gibert*, ca. 1930 [Font: Montserrat Relats].
34. *La Ignàsia amb la Dolors Golobardes «Dolorettes» a la platja de Castelldefels*, ca. 1935 [Font: Ignàsia Miroso].
35. *Herbert Fornezzi*, ca. 1935. [Font: Eric Demirovic / Tone Fornezzi].
43. *Dibuix del monestir de San Pedro de Cardena*, autor: Herbert Fornezzi, 19 de febrer de 1939 [Font: Ignàsia Miroso].
47. *Carta núm. 48 d'en Herbert Fornezzi a Ignàsia Miroso* San Pedro de Cardena, s.d. [entre el 26/6/1939 y el 29/8/1939] [Font: Ignàsia Miroso].
52. *Carta núm. 100 d'en Herbert Fornezzi a Ignàsia Miroso* Belchite, 20/12/1939. [Font: Ignàsia Miroso].
73. *Marcel·lí Miroso i Bohigas a França el dia del seu 80è aniversari* 30 d'abril de 1989, [Font: Montserrat Relats].
76. *La Ignàsia molt ben acompanyada al Raval de Montserrat* ca. 1942. (d'esquerra a dreta i de dalt a baix: Josefa Vila, Antònia Miroso, Ignàsia Miroso, Maria Rosa Humet, [s.i.], i Manuel Royes) [Font: Montserrat Relats].
88. *Les Miroso a la Rambla de les Flors de Barcelona* ca. 1959. (d'esquerra a dreta: Ignàsia Miroso, Mercè Bohigas i Antònia Miroso) [Font: Montserrat Relats].
91. *Voluntaris d'«Un Cop de Mà» trastejant un carregament per a Bòsnia*, ca. 1995 [Font: Marta Bofarull].
92. *Mubera i la seva filla Inda a Terrassa* ca. 1992 [Font: Ignàsia Miroso].

